

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
Кафедра міжнародного туризму та країнознавства

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри

_____ Дудник І.М.
«____» _____ 2022 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА
(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)

ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ «БАКАЛАВР»

на тему:

**Ресурсний потенціал Болгарії як чинник
туристичної пропозиції**

Виконавець: здобувач вищої освіти групи 501Бз **Козинна Лідія Володимирівна**

Науковий керівник: к. геогр. н., доцент кафедри міжнародного туризму та країнознавства **Борисюк Оксана Анатоліївна**

Нормоконтролер: _____
(підпис)

Борисюк Оксана Анатоліївна
(П.І.Б.)

КИЇВ – 2022

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет міжнародних відносин

Кафедра міжнародного туризму та країнознавства

Спеціальність: 242 «Туризм»

ОПП: «Туризмознавство»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри

_____ Дудник І.М.
«_____» _____ 2021р.

ЗАВДАННЯ НА ВИКОНАННЯ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ

Козинної Лідії Володимирівни

(прізвище, ім'я, по батькові в родинному відмінку)

1. Тема дипломної роботи: «Ресурсний потенціал Болгарії як чинник туристичної пропозиції», затверджена наказом ректора № 2532 /ст від «16» листопада 2021 р.

2. Термін виконання роботи: з «17» січня 2021 р. по «28» лютого 2022 р.

3. Вихідні дані до роботи: дослідження має теоретичний і практичний характер, виконане на основі аналізу фахової літератури, інформаційних ресурсів мережі Інтернет, періодичних видань, статистичних даних туристичних підприємств Болгарії.

4. Зміст дипломної роботи:

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ
ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РОЛІ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ У ФОРМУВАННІ
ТУРИСТИЧНОЇ ПРОПОЗИЦІЇ БОЛГАРІЇ

РОЗДІЛ 3. СУЧАСНИЙ СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТИЧНИХ РЕСУРСІВ БОЛГАРІЇ

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

5. Перелік обов'язкового графічного (ілюстративного) матеріалу: Рис. 1.1. Основні складові туристичного потенціалу, Рис. 1.2 Організаційна структура туристично-рекреаційного потенціалу країни, Рис. 1.3. Завдання оцінювання туристично-рекреаційного потенціалу, Рис. 1.4. Алгоритм оцінки туристично-рекреаційних об'єктів та територій, Рис. 3.1. Карта Болгарії, Рис. 3.2. Динаміка кількості туристичних прибуттів (млн. осіб) у Болгарії за період 2014-2019 рр., Рис. 3.3. Динаміка кількості доходів від туризму в Болгарії (млрд. дол. США) за період 2014-2019 рр.

6. Календарний план-графік

№ з/п	Завдання	Термін Виконання	Відмітка про виконання
1.	Узгодження плану роботи	22.11.-23.11 2021 р.	Виконано
2.	Обґрунтувати об'єкт, предмет дослідження, сформулювати завдання і мету. Написати вступ.	01.12. – 03.12. 2021 р.	Виконано
3.	Проаналізувати різноманітні джерела інформації щодо теоретичних засад дослідження ресурсного потенціалу Написати перший розділ.	04.12. – 28.12. 2021 р.	Виконано
4.	Проаналізувати сучасний розвиток туризму в Болгарії. Написати другий розділ роботи.	10.01. – 22.01. 2022 р.	Виконано
5.	Розглянути перспективні напрями та інноваційні туристичні проєкти в Болгарії. Написати третій розділ роботи.	23.01. – 08.02. 2022 р.	Виконано
6.	Узагальнити результати проведеного дослідження, сформулювати висновки	09.02. – 12.02. 2022 р.	Виконано
7.	Подання електронних версій роботи на нормоконтроль та антиплагіатну перевірку.	13.02. – 15.02. 2022 р.	Виконано
8.	Доопрацювання роботи за результатами передзахисту.	16.02. – 18.02. 2022 р.	Виконано

9.	Подання завершеної роботи на кафедру.	20.02. 2022 р.	Виконано
10.	Захист дипломної роботи.	25. 02.2022 р.	Виконано

7. Дата видачі завдання: «22» листопада 2021 р.

Науковий керівник дипломної роботи _____ Борисюк О.А.
(підпис керівника) (П.І.Б.)

Завдання прийняв до виконання _____ Козинна Л.В.
(підпис випускника) (П.І.Б.)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до дипломної роботи «Ресурсний потенціал Болгарії як чинник туристичної пропозиції»: 90 сторінок пояснювальної записки, 7 рисунків, 4 таблиці, 75 використаних джерела.

Мета роботи полягає у вивченні ресурсного потенціалу Болгарії як чинника туристичної пропозиції.

Об'єкт даного дослідження: є Республіка Болгарія

Предмет дослідження: є вивчення ресурсного потенціалу Болгарії як чинника туристичної пропозиції.

Під час написання дипломної роботи мною будуть використані наступні **методи дослідження:**

- теоретичний аналіз джерел інформації з проблем дослідження;
- аналітичний метод;
- методу аналізу та синтезу
- туристично-географічний аналіз
- картографічний метод аналізу.

Інформаційна база дослідження. У роботі використано фахову літературу з проблеми дослідження, інформаційні ресурси мережі Інтернет, періодичні видання, статистичні дані щодо ресурсного потенціалу Болгарії.

Область застосування результатів роботи: Результати дослідження даної теми можуть бути корисними під час розвитку нового туристичного продукту Болгарії на основі туристичних ресурсів.

Матеріал дослідження може бути корисним у навчальному процесі під час вивчення дисциплін «Туристичне краєзнавство», «Організація туристичних подорожей», «Організація рекреаційної діяльності», «Організація екскурсійної діяльності» та ін.

Структурно робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

ТУРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ, ТУРИСТИЧНА ПРОПОЗИЦІЯ,
ТУРИСТИЧНИЙ ПРОДУКТ, РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ, ПЕРСПЕКТИВИ

ЗМІСТ

ВСТУП.....	8
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ.....	11
1.1 Поняття про туристичний потенціал країни, його складові.....	11
1.2 Методичні підходи до оцінки ресурсного потенціалу країни.....	15
1.3 Туристичний потенціал як чинник формування туристичної пропозиції країни.....	23
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РОЛІ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ У ФОРМУВАННІ ТУРИСТИЧНОЇ ПРОПОЗИЦІЇ БОЛГАРІЇ.....	32
2.1 Історичні аспекти освоєння туристичних ресурсів країни.....	32
2.2 Природні туристичні ресурси Болгарії, їх вплив на виробництво туристичного продукту.....	34
2.3 Суспільно-історичні ресурси країни, їх вплив на формування туристичної пропозиції.....	47
РОЗДІЛ 3. СУЧАСНИЙ СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТИЧНИХ РЕСУРСІВ БОЛГАРІЇ.....	55
3.1 Аналіз пропозицій туристичних фірм щодо туризму в Болгарії.....	55
3.2 Проблеми використання ресурсного потенціалу країни у формуванні туристичних пропозицій.....	71
3.3 Перспективи розвитку нового туристичного продукту Болгарії на основі туристичних ресурсів.....	76
ВИСНОВКИ.....	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	84

ВСТУП

Однією з динамічних та масштабних галузей економічної сфери є туризм. Швидкі темпи його розвитку, значні обсяги валютних надходжень здійснюють вагомий вплив на різноманітні сектори економіки, що забезпечує становленню власної туристської індустрії. Як відомо, на сучасну туристичну сферу туризму припадає приблизно 6% світового валового національного продукту, світових інвестицій – 7%, 11% світових споживчих витрат. Отже, в наш час, необхідно зазначити, про важливу роль індустрії туризму на сучасну світову економіку.

У процесі нашого дослідження, ми вирішили акцентувати увагу на системному вивченні ресурсного потенціалу Болгарії, яка, відповідно до властивим їй природнім ресурсам, включена до європейських лідерів. Доведенням цього є неповторність, багатоманітність і значна кількість гідротермальних і біокліматичних резервів. Як відомо, у Болгарії є багаті ґрунти, а прибережна морська глина характеризується певними особливостями. Найбільшу цінність є гірське повітря, яке є не дуже відомим природним ресурсом Болгарії. Крім того, необхідно зазначити, що знайомство з природними ресурсами і місцями відпочинку, у Болгарії туристи мають можливість поринути в чудову культуру даної країни, її історію та традиції народу, отримувати насолоду від наявної краси фауни і флори.

Необхідно зазначити, що досконалим відпочинок для туристів, які люблять теплий та м'який клімат і можливість насолоджуватися відпочинком на пляжі чи, наприклад, зайнятися виловом риби, полюванням, прогулянками на конях, альпінізмом є чорне море. Але головним здобутком Болгарії є її населення, вони товариські і лагідні та завжди приймають туристів у готелях, комфортних ресторанах.

На основі вище зазначеного, дослідження ресурсного потенціалу Болгарії є актуальною темою, а системне вивчення даної країни дозволить в подальшому пропонувати її на сучасному туристичному ринку, та застосовувати її позитивний досвід з метою розвитку туризму в Україні

Метою дипломної роботи є вивчення ресурсного потенціалу Болгарії як чинника туристичної пропозиції.

Для досягнення даної мети були поставлені наступні **завдання**:

- розглянути поняття про туристичний потенціал країни, його складові;
- проаналізувати методичні підходи до оцінки ресурсного потенціалу країни;
- охарактеризувати туристичний потенціал як чинник формування туристичної пропозиції країни;
- обґрунтувати історичні аспекти освоєння туристичних ресурсів країни;
- розглянути природні туристичні ресурси Болгарії та визначити їх вплив на виробництво туристичного продукту;
- дослідити суспільно-історичні ресурси країни, їх вплив на формування туристичної пропозиції;
- проаналізувати пропозиції туристичних фірм щодо туризму в Болгарії;
- визначити проблеми використання ресурсного потенціалу країни у формуванні туристичних пропозицій;
- запропонувати основні шляхи розвитку нового туристичного продукту Болгарії на основі туристичних ресурсів.

Об'єктом дослідження є Республіка Болгарія.

Предметом дослідження є вивчення ресурсного потенціалу Болгарії як чинника туристичної пропозиції.

Методи дослідження. Для реалізації мети й завдань дослідження в роботі використано ряд загальнонаукових і спеціальних методів дослідження: за допомогою аналітичного методу здійснено відбір наукової інформації за темою дослідження; реалізація системного підходу забезпечило теоретичне узагальнення наукових концепцій, емпіричних даних та досліджень вітчизняних і зарубіжних вчених, які акцентували увагу на трактуванні ресурсного потенціалу Болгарії; метод аналізу та синтезу – для окреслення основних проблеми застосування ресурсного потенціалу країни у процесі формуванні туристичних пропозицій. А також ми реалізували туристично-географічний аналіз та картографічні методи аналізу.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в комплексі розглянуто та вирішено важливу наукову проблему щодо ресурсного потенціалу Болгарії як чинника туристичної пропозиції та запропоновано основні шляхи розвитку нового туристичного продукту Болгарії відповідно до наявних туристичних ресурсів.

Практична значимість дослідження. Результати дослідження даної теми можуть бути корисними під час розвитку нового туристичного продукту Болгарії на основі туристичних ресурсів.

Структура і обсяг дипломної роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку літератури та додатків

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ

1.1. Поняття про туристичний потенціал країни, його складові

Одним з найбільш застосованих термінів у вітчизняній туристській науці і практичній сфері є туристично-рекреаційний (туристичний, рекреаційний) потенціал та ресурси є, але, важливо зазначити, що проблема визначення їх значення та структури є актуальною [60].

Перш за все, необхідно проаналізувати термін «потенціал» (від лат. Potential – міць, сила), який на початку виник у фізиці, а, наприклад, в сучасних наукових джерелах представлені смислові значення потужності, можливостей, комплексу засобів, здібностей, резервів, джерел, запасів, ресурсів, які можуть бути застосовані в різних цілях [6].

Крім того, варто зауважити, що для потенціалу характерні декілька проявів, які в цілому і окреслюють його визначення, а саме: визначає минуле з позиції відображення комплексу нагромаджених особливостей, визначають здатність до різної сфери діяльності і реалізації будь-яких завдань (потенціал приймає значення «ресурс»); відображає з позиції практичного використання існуючих здібностей (потенціал має значенням «резерв»); потенціал розвитку (майбутнє), під час якого розвиваються нові здібності (потенціал характеризується як «можливості») [63].

На основі вище зазначеного, просторово-тимчасове поєднання природних, громадських і природно-суспільних ресурсів, резервів і можливостей для організації та здійснення туристської діяльності є туристичним потенціалом.

До туристичного потенціалу належать: природні ресурси, які включають в себе, клімат певної території, рельєф, ландшафти, унікальні екосистеми; матеріально-технічну базу; різноманітні пам'ятки культури, історії та археології - інфраструктуру туристичної сфери [71].

На основі, всі зазначені групи та їх складові мають тісний зв'язок між собою, і при відсутності хоча б одного з них робить неможливий подальший розвиток туризму загалом. Стосовно основних елементів туристично-рекреаційного потенціалу території, необхідно зазначити, що існує різні позиції вітчизняних науковців і зарубіжних фахівців.

Так, як зазначає вчений І. Зорін, становлення сучасної туристично-рекреаційної системи формується в процесі зіткненні трьох окремих підсистем, а саме: природи, соціального, народного господарства – та включає в себе складові зазначених підсистем, тобто: природні туристичні ресурси, туристи, туристичні засоби [18, с. 52].

А наприклад, інший дослідник А. Дроздов, у своїх наукових дослідженнях акцентує увагу на вивченні системного туристичного потенціалу та виокремлює два головні компоненти, при цьому до першого належать природні та культурні ландшафти, а до іншого – засоби та умови реалізації діяльності в туристичній сфері [12, с.122].

Вчений Н. Святохо [53, с. 32] характеризує туристичний потенціал території як систему чотирьох основних компонент, а саме: природно-ресурсної, історико-культурної, економічної та соціальної, які тісно взаємодіють між собою, дану позицію підтримує інший дослідник, В. Герасименко [45].

А вітчизняний науковець, професор А. Теребух [64, с. 341] зазначає у своїх наукових дослідженнях, що туристичний потенціал – це система природнього, природно-антропогенного, історико-культурного, інфраструктурного, інвестиційного компонентів. З точки зору вченого, до природнього компонента належать такі ресурси, як: гідрографічні, геологічні, кліматичні, орографічні, рослинні та тваринні.

Таким чином проаналізувавши наукові погляди наших вчених, необхідно зупинитися на праці «Управління туристичними дестинаціями» українських дослідників Д. Басюка та Н. Коржа [64, с. 56] та позицій вченого І. Смірнова [56, с. 239], які запропонували наступні складові туристичного потенціалу, а саме: інновації, кадри, маркетинг, ресурси, фінанси.

На основі системного вивчення наукових досліджень вище зазначених науковців, нами було побудовано схему « Основні складові туристичного потенціалу», яка зображена на рис. 1.1.

Рис. 1.1. Основні складові туристичного потенціалу

Джерело: складено авторкою за [18, 61, 65]

Крім того, важливо зауважити, що на становлення та розвиток туристичного потенціалу певного регіону впливають різні обставини, які виникають в усьому світі, державі та відповідного регіоні, таким чином, можемо зробити висновок, що на все це впливає система чинників навколишнього та внутрішнього довкілля.

Вивчивши існуючі наукові дослідження в наш час, визначено, що не має відповідної категорії стосовно визначення даного стану, на основі цього, вважаємо, що необхідно запропонувати новий термін, а саме: «туристичний клімат». Отже, туристичний клімат розглядається як комплекс факторів, що

обумовлюють чи гальмують становлення та розвиток туристичного потенціалу відповідної території. Аналізуючи позитивний та сприятливий туристичний клімат певного регіону, на наш погляд це максимально забезпечити сприятливі умови з метою розвитку туризму у регіоні. Крім того, чинники, які здійснюють вплив на туристичний клімат необхідно розглядати на основі двох групи, таких як: мікрочинники та макрочинники. Необхідно проаналізувати їх.

До мікрочинників належать: існуючі ресурси, соціальний та економічний розвиток відповідної території, розвиток подібних туризму галузей, ініціативи влади в регіоні, високий рівень матеріального та професійного кадрового забезпечення, інформаційне забезпечення, імідж регіону, тісна співпраця з органами влади та бізнесу на місцевому рівні.

А макрочинники включають в себе: реалізацію державної політика у туристичній сфері, геополітичні фактори та політичну обстановку, і ситуацію в світі, соціально-економічну ситуація в державі, фінансові, економічні, соціокультурні фактори, науково-технічний прогрес, законодавче забезпечення, імідж держави.

Як відомо, вплив певних чинників навколишнього та внутрішнього довкілля не може здійснюватися лише в одному напрямку, так, наприклад, забезпечення позитивного туристичного клімату відповідного регіону здійснює вплив на розвиток його туристичного потенціалу, що перш за все впливає на соціально-економічний стан регіону і держави загалом, що і є кінцевим результатом формування зазначених процесів.

У зв'язку з запровадження державної політики в країні та проведення реформування у сфері українського туризму необхідно створити теоретичну базу стосовно становлення та розвитку туристичного потенціалу у відповідних регіонах, які відносяться до компонентів туристичного потенціалу держави.

На основі проведеного нами комплексного дослідження були зроблені висновки, що туристичний потенціал регіону – це сукупні можливості відповідного регіону рекомендувати та формувати туристичні продукти, які є конкурентоспроможними та можуть бути застосовані з метою задоволення основних потреб туристів. Через аналіз існуючих туристичних ресурсів та

розробки системних заходів щодо їх подальшої інтеграції та розвитку виявляються потенційні туристичні продукти.

Основним завданням розвитку туристичного потенціалу в регіоні в наш час має бути створення позитивного туристичного клімату, який формується за допомогою системи чинників навколишнього та внутрішнього довкілля.

Таким чином, можемо підсумувати, що туристський потенціал певної території розглядається як межа людських знань щодо максимального результативного застосування ресурсів, резервів і можливостей в ідеальних умовах з метою організації і виконання діяльності в туристичній сфері при максимальному задоволенні потреб суб'єктів, пов'язаних з цим процесом, збереженні природи.

1.2. Методичні підходи до оцінки ресурсного потенціалу країни

Основою туристично-рекреаційного потенціалу держави є туристичні ресурси, тобто комплекс природних і антропогенних ресурсів певної території, які мають можливість задовольнити будь-які потреби туриста та можуть застосовуватися для реалізації відпочинку, туризму та оздоровлення. В результаті існування на відповідній території історико-культурних пам'яток, сприятливого клімату, красивих ландшафтів може відбуватися розвиток туристично-рекреаційної сфери. Але отримати соціально-економічний ефект на високому рівні від зазначеного розвитку можливо тільки за допомогою рекреаційного опанування території, її упорядкованості, оптимізації матеріально-технічної бази.

Структурним фундаментом здійснення діагностичних заходів туристично-рекреаційного потенціалу відповідної території існує чітко визначений перелік показників, що окреслюють елементи потенціалу, за якими може здійснюватися оцінка. Як зазначає вчений В. Герасименко, є система деяких показників, що має розв'язувати завдання, які пов'язані з удосконаленням результативності застосування туристично-рекреаційного потенціалу, здійснення планування майбутнього розвитку туристичної сфери

туризму та рекреації, прийняттям управлінських рішень стосовно необхідності подальшого використання території з туристично-рекреаційною метою [2, с. 19].

На даний час, існує велика кількість наукових позицій вчених стосовно існуючих елементів туристично-рекреаційного потенціалу відповідної держави.

З точки зору вченого І. Зоріна в процесі моделювання розвитку туристично-рекреаційної діяльності, зазначена система має включати в себе два взаємозалежних між собою функціональних блоків, а саме: «Туристи» та «Ресурсне забезпечення». Останній має включати наступні структурні складові:

- атракції – це система якостей комплексів природного і культурного характеру, засобів розміщення, організацій, які забезпечують обслуговування та організації дозвілля;

- сервіс технічно-технологічний – це виробнича та житлова інфраструктура туристично-рекреаційного відповідного району та інші компоненти, які відносяться до забезпечення життєвої сфери громадян;

- управління – це система інститутів, основних методів та механізмів, що сприяють об'єднанню всіх компонентів туристично-рекреаційного потенціалу, їх взаємну узгоджену дію, окреслює рівень туристично-рекреаційної сфери до здійснення саморегулювання та розвитку;

- професійний персонал – за допомогою виконання функцій кадрів на відповідній території та їх результативність сприяє на професійному рівні певний обсяг та якість оздоровлення та відпочинку.

З позицій вчених А. Терехух та О. Мороз [64, с. 341] туристично-рекреаційний потенціал розглядається як система п'яти компонент: природна, природно-антропогенна, історико-культурна, інфраструктурна, інвестиційна. Дослідники вважають, що до природної складової входять: геологічні, орографічні, кліматичні, гідрографічні, рослинні та тваринні ресурси, а до природно-антропогенної належать –заповідники, парки та ботанічні сади.

На основі проведеного дослідження, нами було створено організаційну структуру туристично-рекреаційного потенціалу країни, яка представлена на рис. 1.2.

Рис. 1.2. Організаційна структура туристично-рекреаційного потенціалу країни

Джерело: [64, с. 341]

При виділенні основних механізмів діагностики існуючих потенційних туристичних об'єктів або ресурсів, території, регіону необхідно, перш за все, визначити, яка фізична чи юридична особа являється замовником зазначеного дослідження та розв'язання яких завдань мається на увазі. На основі проведеного аналізу, вважаємо, що головний список ініціаторів та завдань стосовно здійснення оцінювання туристично-рекреаційного потенціалу можна зобразити у наступному вигляді (рис. 1.3).

Рис. 1.3. Завдання оцінювання туристично-рекреаційного потенціалу

Проведення оцінювання туристично-рекреаційного потенціалу держави вимагає системи показників, що описують його основні компоненти. Так, відомо, що до показників оцінювання ресурсної компоненти туристично-рекреаційного потенціалу, на наш погляд, необхідно додати, а саме: потенціал природних ресурсів за окремими категоріями; рівень опанування природних туристичних ресурсів; рекреаційний обсяг території; норми припустимого рекреаційного навантаження на території; стійкість природних комплексів до різного рекреаційного навантаження; велика кількість історико-культурних пам'ятоків на території; ступінь їх важливості; необхідного часу з метою

ознайомлення з основними цінностями; сучасний стан та рівень збереженості ресурсів.

Проведення оцінювання основних компонентів економічної та інфраструктурної сфери туристично-рекреаційного потенціалу сприяє, перш за все, визначення наступних показників, а саме: забезпеченість певної території для різних категорій туристів та рекреантів відповідними засобами розміщення; кількість місць, належний коефіцієнт завантаження, прибуток відповідно до розрахунку на перше місце у засобах розміщення; кількість кадрів даної галузі; середня площа засобів розміщення на основі розрахунку на одне місце; кількість організацій та посадкових місць ресторанного бізнесу з розрахунку на тисячу жителів певного регіону; товарообіг підприємств ресторанного господарства; кількість засобів масової інформації в регіоні; належний рівень розвитку засобів масової інформації, інформаційних систем та технологій; державні надходження у туристичній сфері та рекреації; кошти суб'єктів господарювання, орієнтовані на створення та втілення інноваційних технологій застосування туристичних ресурсів; матеріальне забезпечення заходів, які орієнтовані на удосконалення рівня обслуговування туристів та якості послуг, які надаються туристам; обсяг внутрішніх та іноземних інвестицій у туристично-рекреаційну сферу; матеріальні кошти інвесторів, які спрямовані на будівництво, реконструкцію та оновлення туристично-рекреаційних організацій; та які орієнтовані на створення організацій туристично-рекреаційної інфраструктури; кількість підприємств, які нещодавно були створені за рахунок інвестиційної допомоги; законодавчі документи, що здійснюють регулювання роботи туристично- рекреаційної сфери; показники успішності управлінської діяльності.

Стосовно здійснення дослідження соціальної складової прийнято застосувати наступні головні показники, а саме: кількість кадрів туристично-рекреаційної сфери; різних видів навчальних закладів, які реалізують професійну підготовку фахівців туристичної сфери; ліцензійний обсяг навчальних закладів для підготовки фахівців туристичного профілю [51].

Визначено, що вибір методу дослідження туристичного потенціалу залежить від етапу та об'єкта моніторингу. За етапом здійснення оцінки можна визначити попереднє оцінювання спроможностей туристичної придатності ресурсу або їх системи та кінцеве оцінювання можливостей застосування ресурсу з метою створення певного туристичного продукту [69, с. 337].

Отже, проведення оцінювання туристично-рекреаційного потенціалу регіону чи певної території є ключовим інструментом для здійснення управління розвитком туристичної сфери в державі, контролю за наслідками туристичної діяльності.

Як відомо, що без відповідної системи здійснення моніторингу та оцінювання значно зазнає створення стратегічних програм розвитку туризму, результативне застосування існуючих туристичних ресурсів, їх охорона і розвиток, виникають складнощі стосовно залучення інвестицій у розвиток зазначеної галузі в певному регіоні.

У методології оцінювання територій туристичного призначення, насамперед, є визначення системи особливостей, що відіграють важливу роль з метою проведення порівняльного оцінювання. Окреслення даних особливостей залежить, від тієї мети, заради якої здійснюється оцінювання об'єктів. На основі цього, потрібно зазначити, що завдання можуть мати відмінні риси – від залучення відповідної суми інвестицій у відповідний об'єкт туристичної сфери, купівлі земельної ділянки з розвитком туристичної інфраструктури на майбутнє до розбудови та розвитку різних туристичних центрів і зон.

З метою досягнення відповідної мети основним є вибір особливостей і групування їх у певні блоки, на основі напрямів оцінювання. На основі цього, ряд вчених, із керівником з П. Олдаком було визначено 17 факторів, кі об'єднані у п'ять блоків, а саме: природні фактори; соціальні; історичні; рекреаційні й торговельні кошти обслуговування; інфраструктура, харчування й розміщення [49, с. 119].

Рис. 1.4. Алгоритм оцінки туристично-рекреаційних об'єктів та територій
Джерело: [24, с. 87].

У методиці проведення оцінювання туристично – рекреаційного потенціалу держави, необхідно вивчати 70 параметрів, які поєднані у наступні 8 блоків, а саме: водний об'єкт, естетичний потенціал, рельєф, рослинний покрив, культурно-просвітні об'єкти, культові об'єкти, заклади для відпочинку, техногенні характеристики [24, с. 87].

Отже, на структуру та кількість параметрів впливають вимоги і цілі, які обираються відповідним об'єктом. Алгоритм оцінювання рекреаційних об'єктів і територій зображений на рисунку 1.4.

Після окреслення цілей дослідження, першим етапом є вибір відповідних блоків, які мають важливе значення в оцінюванні необхідних туристських об'єктів.

На основі системи якісних описів властивостей здійснюється оцінювання відповідно до кожного блоку, але варто зазначити, що таку оцінку важко зробити на основі лише якісних характеристик. Тому, відбувається перехід до кількісної характеристики, привласнюючи якісному параметру відповідний бал (наприклад, сприятливо – 3, відносно сприятливо – 2, несприятливо – 1).

Отже, інтегральна оцінка по блоку дає сукупний бал порівняльних особливостей. І зазначена оцінка, проведена таким способом, зрівнює по важливості всі характеристики у рамках блоку, на основі цього враховується важливість кожної характеристики з метою досягнення поставленої мети.

В результаті експертного оцінювання, отримані вагові коефіцієнти необхідно робити нормованими, щоб вони були завжди порівнянні між собою та сума їх має дорівнювати 1,0.

Також, необхідно враховувати й те, що в основу експертних оцінок мають бути покладені пріоритети інвестиційного характеру, а тому експертами є фахівців туристичного бізнесу та представники інвестора.

Таким чином, у зазначеному алгоритмі оцінювання туристично-рекреаційних об'єктів і відповідних територій показана методологія, що узагальнює методики досліджень і аналізу на вибір важливих туристичних об'єктів. У міжнародній практиці туристичної сфери прийнято виокремлювати наступні 5A: accessibility (доступність), attraction (привабливість), amenity (зручність), action (дія), ambience (оточення, атмосфера), які визначають вибір туристами відповідної дестинації для відвідування [10, с. 40].

Отже, туристична привабливість розглядається як певна характеристика об'єкта, що описує його здатність сприяти задоволенню всіх потреб туриста. Відповідно до пріоритетних потреб кожного туриста, той самий туристичний об'єкт по різному оцінюється туристами.

З метою реального розвитку галузі не вистачає чіткої та об'єктивної інформації стосовно туристичного продукту, який пропонує Республіка

Болгарія на внутрішньому та міжнародному ринку, а також інформаційних матеріалів щодо туристичних ресурсів, які має зазначена держава. У зв'язку з цим, виникає потреба у здійсненні оцінки туристичних об'єктів для представлення об'єктивної інформації, захисту та збереження, популяризації об'єктів.

Здійснюючи оцінку стосовно туристичної привабливості, необхідно враховувати системне оцінювання відповідних територій та об'єктів з позиції культурної та природної цінності. У зазначених критеріях, що були впроваджені ЮНЕСКО, та національних критеріях – для природних та культурно-історичних об'єктів, тотожними є неповторність і цінність об'єкту.

Таким чином, існуючі проблемні питання стосовно дослідження туристичного ринку в наш час збільшення конкуренції серед вітчизняних та іноземних виробників туристичного продукту (послуг), знаходяться на етапі вивчення. На основі цього, особливість туризму як сфери економічних відносин, що поєднує перелік відповідних галузей, таких як: транспорт, зв'язок, готельне господарство, банки, сферу розваг створюють відповідні перешкоди в отриманні економічної інформації з метою аналізу туристичної діяльності. Окрім того, неспроможність порівняльного аналізу тенденцій розвитку туристичного ринку України з процесами світового туристичного ринку та обґрунтування висновків з метою прийняття відповідних управлінських рішень є наслідком наявної розбіжності в методиці обчислення деяких показників туристичної сфери, відповідно до національної системи обліку і зарубіжної методики.

1.3 Туристичний потенціал як чинник формування туристичної пропозиції країни

На основі проведеного аналізу наукових джерел, визначено, що туризм базується на цільовому і раціональному застосуванні туристичних ресурсів, які є об'єктами інтересу зі сторони подорожуючих та здатні задовольняти потреби

людей, що виникають в процесі здійснення подорожей. Туризму не може бути взагалі, якщо немає будь-яких туристичних ресурсів.

З метою розвитку туризму у Болгарії, важливе існування у даній країні відповідного комплексу туристичних ресурсів.

До основного переліку ресурсів, які є основою економічного розвитку і становлення туристичної сфери, належить: земельна площа, водні, лісові та інші рекреаційно-туристичні природні ресурси; капітал (фінансові ресурси); кадри; підприємницька сфера та ідеї; інновації; інформація; знання [53, с. 30].

Всі вище зазначені ресурси застосовуються під час рекреаційно-туристичної діяльності. Але, значна кількість науковців в туристичній сфері окремо виокремлюють туристичні ресурси, що свідчать про їх значущість у процесі відповідного розвитку туризму і туристичної роботи. Туристичні ресурси є доступними з метою ознайомлення і реалізації незалежно від існуючих форм власності, якщо до того не існують накладених обмежень на основі нормативно-правових актів.

Природні та антропогенні геосистеми, тіла та явища природи, артефакти, які мають комфортні властивості і споживчу вартість для рекреаційної діяльності і можуть бути застосовані з метою здійснення організації відпочинку та оздоровлення відповідної категорії людей в належний фіксований час за рахунок технології та існуючих матеріальних можливостей [64, с.446].

Значення туристичних ресурсів полягає в тому, що вони є фундаментом для створення туристичного продукту і його пропозиції. Аналізуючи їх структуру, необхідно зазначити, що вона включає природні, культурно-історичні, соціально-економічні об'єкти і явища, які слугують основою для надання якісних туристичних послуг.

Лише застосування комплексно певних видів ресурсів сприяє досягненню поставленої мети, у зв'язку з цим ресурси, які є складовими туристичної діяльності як цілісної системи, самостійно створюють відповідну базову підсистему. Значна кількість вчених зазначають, що туристичні ресурси не можуть існувати без наявності відповідних умов, до яких належить: турист,

який їх застосовує; визначене місце, де вони знаходяться і можуть реалізовуватись; особлива прикмета, образ, які роблять їх унікальними [74, с.177].

Значний обсяг туристичних ресурсів потребує їх класифікації. Польським дослідником М. Труасі (M. Troisi) (1963 р.) та французьким вченим П. Дефером (P. Defert) (1972 р.) запропонували класифікації туристичних ресурсів, які на даний час є найбільш поширеними.

Відповідно до класифікації, яку в своїх дослідженнях розглянув М. Труасі знаходиться розподілення туристичних ресурсів створені працею людини. Вчений пропонує наступні три групи туристичних ресурсів, а саме:

1. Природні туристичні ресурси, які включають в себе: кліматичні умови, повітря, краєвид, моря, річки, ліси, які науковець характеризує як «потенційний туристичний капітал».

2. До туристичних ресурсів, які створені працею людини належать: архітектурні споруди, пам'ятки, витвори мистецтва. Вони відносяться до об'єктів показу чи екскурсій.

3. «Додаткові» туристичні ресурси, які теж створені працею людини з метою надання якісних послуг туристам.

До зазначених груп, вчений М. Труасі додає інфраструктуру місць знаходження туристів і всі організації, які забезпечують прийом та обслуговуванню всіх туристів.

А наприклад, дослідник П. Дефер не підтримує позицію даного вченого і вважає не допустимим включення до туристичних ресурсів закладів з прийому і обслуговування всіх туристів. Дану точку підтримують і інші науковці, а саме: М. Немоляєва і Л.Ходорков, які вказують в своїх дослідженнях, що дані організації не можна включати до складу туристичних ресурсів, оскільки вони дозволяють застосовувати туристичні ресурси, але не можуть служити метою туристичної подорожі [74].

Крім того, вчений П. Дефер окреслені туристичні ресурси розподіляє на наступні групи, кожна з яких наділена відповідними елементами, такими як: гідром – це ресурси, які включають в себе воду; фітом – природні туристичні

ресурси, до яких належить земля; літом – все, що було створено працею людини і викликає певну зацікавленість туристів; антропом – це, насамперед, туристичні ресурси, до яких належать всі види людської діяльності, що викликають інтерес туристів, незалежно від навколишньої реальності. Крім того, було запропоновано підхід до класифікації туристичних ресурсів, на прямі та непрямі [72].

На основі цього, прямі ресурси застосовуються туристами (неповторність ландшафтів, лікувально-оздоровчі особливості місцевості). З метою опанування зазначених ресурсів, без яких, як відомо, не може існувати туристична сфера, долучаються непрямі ресурси, а саме: енергетичні, матеріальні, сировинні, фінансові, трудові та інші.

Даний вид ресурсів йменують як вторинний. Зазначена класифікація окреслює особливість застосування відповідних території для туризму і визначає основне значення безпосередніх туристичних ресурсів. Оскільки територіальні відмінності саме даного виду ресурсів знаходиться в основі рекреаційно-туристичного застосування того чи іншого місця. Там, де є прямі ресурси, знаходяться туристичні маршрути та працюють заклади туристичного спрямування. Саме заради зазначених ресурсів сюди приїжджають туристи, якщо на даній території є унікальний природний ландшафт та культурно-історичні пам'ятки. Проаналізувавши наукові погляди дослідників стосовно класифікації туристичних ресурсів, необхідно зазначити, що значна кількість з них їх структурі пропонує виділяти дві основні складові, такі як: природну і антропогену, які розділяються на кілька компонентів.

Природні і географічні ресурси, завжди були основою для розвитку туризму. Саме природні ресурси наділені значної кількості різних функцій. До однієї з головних функцій належить можливість їх застосування як основного засобу відновлення фізичних і духовних сил населення.

Отже, природні туристичні ресурси потрібно обґрунтувати як ресурси, що активно реалізується з метою збереження або підтримки здоров'я особистості. До них входять: деякі елементи природи та природний комплекс загалом. Тому необхідно зазначити, що саме природні ресурси найбільше приваблюють 2/3

туристів з різних країн світ. На основі цього, значна частка туристів відвідують ті регіони, які мають унікальні та неповторні природні ресурси [73, с.182].

Відповідно до вище зазначеного, у Болгарії природні ресурси – це водні, клімат, рельєф і біологічні ресурси.

Розглядаючи антропогенні туристичні ресурси, необхідно зазначити, що вони мають значні відмінні риси від природних, але взаємне їх проникнення в туристичних дестинаціях робить достатньо умовним розділення між природними та антропологічними ресурсами.

На даний час, є, такі ресурси, які були створені індивідуумом водоймища, є антропогенними ресурсами за своїм походженням, але їх застосування в майбутньому і розвиток підпорядковуються природним особливостям загалом.

Тому, існування в деяких дестинаціях більше антропогенних ресурсів веде до створення і розвитку наступних видів туризму, таких як: діловий, культурно-пізнавальний, релігійний. Проведення порівняльного аналізу головних особливостей природних і антропогенних ресурсів є дієвим засобом.

До першої відмінної риси необхідно додати ефект впливу на туристів. В той час, як природні туристичні ресурси сприяють оздоровчому і відновлюючому ефекту.

В процесі взаємодії туриста з антропогенними ресурсами здійснюється його пізнання, та здійснюється вплив у більшості випадків на інформованість і розумову складову подорожуючих. Антропогенні ресурси спрямовані на виховний вплив на туристів, а саме виховання патріотизму і естетичної культури.

Останнім часом збільшується виховна роль і самих природних ресурсів. Це має зв'язок з розширенням практичної сфери екологічного виховання всіх учасників, які беруть участь у туристичного процесу. Рекреаційний вплив природних туристичних ресурсів обумовлює значно стійке перебування туриста в місцях їх розташування, що відіграє важливу економічну роль, оскільки у цій ситуації туристи замовляють більшу кількість ночівель і витрачають значну кількість коштів в процесі користуванні природними ресурсами.

А наприклад, для антропогенних туристичних ресурсів властиво відносно короткий час, що надається туристами з метою ознайомлення з ними. Це свідчить про те, що пізнавальний ефект, може бути реалізований короткий проміжок часу.

З позиції туриста, це добре, коли він під час однієї короткої подорожі має можливість відвідати і побачити значний обсяг об'єктів туристичного показу, але, необхідно підкреслити, лише з позиції тієї сторони, яка приймає, тому у цій ситуації відіграє роль негативний економічний ефект за рахунок зменшення фінансових надходжень від зазначеного виду туризму. Свої особливості має і самовідновлювальна здатність туристичних ресурсів.

На основі проведеного аналізу наукових джерел, було з'ясовано, що при існуванні певних пошкоджень та порушень під час використання, саме туристично-рекреаційні ресурси наділені здатністю до самостійного відновлення. Це відбувається у тих ситуаціях, коли громадянами ще не перевищено рамки їх застосування, після яких настають незворотні зміни, тобто деградація, і в результаті, повний занепад всієї туристичної сфери.

З цієї позиції, сезонність характеризується як явище, що властиве туризму в різних європейських державах, має сприятливе значення для природних туристичних ресурсів, у зв'язку з тим, що саме у міжсезонний період, коли вони не зазнають надмірного навантаження, у них є можливості до самовідновлення.

А от наприклад, антропогенні туристичні ресурси не мають самовідновлювальної здатності. Колись зруйновані або які зазнали ушкоджень, повинні бути з початку відновлені індивідуумом за допомогою різноманітних будівельних, технічних або реставраційних заходів. Саме дана особливість веде необхідність серйозних заходів стосовно збереження та захисту даного виду ресурсу. Крім того, для туристичних ресурсів характерна сезонність використання.

Як уже було вже зазначено, природним туристичним ресурсам властива сезонність їх застосування, яка має різноспрямовані ефекти. З іншої сторони, сезонність надає їм можливість самовідновлюватися, що, безумовно, позитивно

впливає на туристичну сферу, а з іншої сторони –відбуваються негативні явища, які мають зв'язок з нерівномірністю їх застосування. Крім того, при застосуванні антропогенними туристичними ресурсами, сезонність або взагалі відсутня, або проявляється слабо. Зазначена їхня перевага дозволяє антропогенним ресурсам впродовж року зацікавлювати туристичні потоки, особливо у тому випадку, коли природні ресурси знаходяться в неактивному стані.

На основі цього, формуються можливості з метою зниження сезонності в туристичній дестинації і тим самим пом'якшується вплив одного з найнесприятливіших факторів для розвитку туризму.

Для антропогенних туристичних ресурсів властивим є знаходження в межах населених пунктів. Зазначена ознака впливає на їх легко доступність для туристів, дозволяє швидко здійснювати відвідування об'єктів показу, оскільки при цьому використовується вся існуюча інфраструктура місць та інших населених пунктів. Антропогенні визначні пам'ятки, які знаходяться за населеними пунктами, включають в себе: монастирі, музеї під відкритим небом, фортеці для показу туристам та входять до лінійно-пунктових туристичних маршрутів.

Проаналізувавши особливості антропогенних пам'яток, необхідно акцентувати увагу на природних туристично-рекреаційних ресурсів, які мають переважно просторовий розподіл і розташовані за межами населених пунктів.

З метою забезпечення транспортної доступності до них і їх кращого функціонування необхідні інвестиції.

Під час проведення порівняльного аналізу щодо особливосте й природних і антропогенних ресурсів, важливу роль відграє вибірковість туристичного контингенту. Вона є притаманною для всіх видів туристичних ресурсів, але у більшості випадків яскраво проявляється по відношенню до антропогенних об'єктів. Відомо, саме вони зацікавлюють туристів з високою культурою і відповідним рівнем освіти, а також з коштами та високими вимогами до якості і розмаїтості туристичних товарів і послуг, що їм пропонуються зі сторони установ сфери туризму.

Визначено, що при культурно-пізнавальному туризмі відбуваються значні середньодобові витрати, які припадають на одного туриста і компенсують незначний час перебування подорожуючих у місцях туристичного інтересу. Ці особливості потребують під час значного обсягу антропогенних ресурсів у туристичній пропозиції акцентувати увагу на демографічні, соціально-економічні і психологічні властивості дійсних і потенціальних відвідувачів.

По відношенню до природних, туристичні ресурси не відзначаються такою високою вибірковістю контингенту, незважаючи на те, що в останні роки підвищується екологічна свідомість туристів і, відповідно, зростають вимоги до них у зв'язку з попитом туристів на екологічно чисте природне середовище та незабруднені природні ресурси.

Порівняльна характеристика природних і антропогенних ресурсів представлена в таблиці 1.1. де розглядаються подібні та відмінні риси зазначених туристичних ресурсів.

Таблиця 1.1

Порівняльна характеристика природних і антропогенних туристичних ресурсів

Природні ресурси	Антропогенні ресурси
1	2
Атрактивність	
Багатократність використання	
Необхідність збереження	
Обов'язковість визначення туристичної ємності і туристичного навантаження	
Необхідність оцінки	
Виховний вплив на туристів	
Підвищений просторовий консерватизм	Відносний просторовий консерватизм
Рекреаційний ефект	Пізнавальний ефект
Довгочасний вплив на туристів	Короткостроковий вплив на туристів
Самовідновлювальна здатність	Відсутність самовідновлювальної здатності
Сильно виражена сезонність використання	Відсутність сезонності використання
Вільне просторове розташування	Розташування в межах населених пунктів
Низька вибірковість туристичного контингенту	Висока вибірковість туристичного контингенту

Таким чином, на сонові проведеного дослідження можемо зробити висновок, що природні та антропогенні утворення розглядаються як невід'ємні частини природи і культури людства. Вони мають визначене територіальне

розташування, певні географічні особливості і самі по собі не стають туристичними ресурсами. Визначено, що Болгарія наділена природнім рекреаційно-туристичним потенціалом, що сприяє задоволенню значної частки потреби туристів з різних країн світу. Це, перш за все, комплекс фізико-географічних умов і об'єктів території, які включають в себе: геолого-геоморфологічних, гідрологічних, земельних, мінерально-сировинних, кліматичних, ландшафтних.

Болгарія розташована в помірних географічних широтах і її клімат сприятливий для розвитку різних видів туризму. Відомо, що територія Болгарії розподілена на п'ять областей з відповідними кліматичними особливостями – помірно континентальну, континентально-середземноморську, перехідну, чорноморську і гірську. Середня тривалість сонячного обігріву в державі складає приблизно 2500 годин.

Її курорти залишаються популярними та приваблюють туристів вже багато сотень років. Болгарія входить у число європейських лідерів стосовно природних ресурсів. Як доказ, це є насамперед, унікальність, різноманітність і достаток її гідротермальних і біокліматичних резервів.

Болгарія славиться багатою історико-культурною спадщиною, туристи мають шанс зануритися в прекрасну культуру даної держави, її історію та традиції. Важливою особливістю розвитку туристичної галузі Болгарії є її орієнтованість на сімейний відпочинок. Екскурсійні тури по Болгарії зацікавлять дорослих та дітей. Отже, Болгарія – це ідеальний варіант для отримати насолоду від відпочинку в будь-який період року.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РОЛІ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ У ФОРМУВАННІ ТУРИСТИЧНОЇ ПРОПОЗИЦІЇ БОЛГАРІЇ

2.1. Історичні аспекти освоєння туристичних ресурсів країни

Розглядаючи у даному підрозділі історичні аспекти освоєння туристичних ресурсів країни, необхідно зазначити, що передісторія організованого туризму в Болгарії починається з паломництва до Гробу Господнього в Єрусалим і Рильського монастиря. Крім паломництва, болгари реалізовували торгові поїздки в Дубровник, Константинополь, Бухарест, Відень і Будапешт.

27 серпня 1895 року відмічається День народження організованого туризму в Болгарії вважається, коли після сходження на пік Черні-Врх гірського масиву Витоша засновано Клуб болгарських туристів, який є попередником сучасного Болгарського туристичного союзу. Це відбулося за ініціативою Алеко Константинова.

Болгарія розвивалася соціалістичним шляхом від закінчення Другої світової війни до розпаду СРСР. Після Балканської федерації, що не відбулася через розрив між Сталіним і Тіто, Болгарія зі своїм виходом на південне узбережжя Чорного моря і мальовничим рельєфом Балканських гір виявилася найпридатнішою для туризму соціалістичною країною [9, с. 84].

У період від 1960-х по 1990-ті роки в Болгарії активно будувалися відомчі «будинки відпочинку», гірські і морські станції для масового туризму і розвивалася туристична інфраструктура. Держава піклувалася і активно заохочувала всі види масового туризму – туризм піонерів, комсомольців, трудових колективів тощо, майже завжди роблячи акцент на «ролі БКП в організації активного відпочинку трудящих».

Народна Республіка Болгарія того часу була дуже популярним туристичним напрямком для всіх мешканців Німецької демократичної Республіки, Польщі, СРСР та Чехословаччини.

Пленум ЦК БКП 10 листопада 1989 року проголосував за відставку =генерального секретаря і голови Державної ради Народної Республіки Болгарії

Тодора Живкова, який протягом 37 років очолював соціалістичну Болгарію. З того часу у державі почалися глибокі зміни в соціально-економічній та політичній сфері. В процесі переходу від планової до ринкової економіки різко зменшилися чи повністю припинилося державне фінансування туристичної сфери. У список перших, державних підприємств, які постраждали за рахунок припинення фінансування, були відомчі «будинки відпочинку» і туристичні заходи для колективів. А туристичні дачі та станції зазнавали руйнування і розграбовувалися. Необхідно відзначити, що Бузлуджа до цього часу не була відновлена. За рахунок загального зниження життєвого стандарту громадян знизилася й відвідуваність туристичних об'єктів. Багате населення обирали напрямки за щойно знятою залізною завісою [21].

Сучасна Болгарія обрала напрям на Захід та євроінтеграцію. Так, перш за все, 29 березня 2004 р держава вступила в НАТО, а 1 січня 2007 року – до Європейського союзу. Проводячи різностороннє оновлення, Болгарія з кожним роком стає все більш привабливою для іноземних туристів, модним та найбільш поширеним напрямком для літнього і зимового відпочинку. Навколо відбувається будівництво нових готельних комплексів, розвиток інфраструктури, підвищення якості обслуговування і диверсифікація сервісів дозволили Болгарії дуже часто збільшити потік туристів з різних країн світу.

В наш час курорти Болгарії мають сучасні комплекси для отримання комфортного і насиченого відпочинку, а саме: неповторна готельна база, різні екскурсії, розваги на відповідно до потреб відвідувачів, альтернативні форми туризму і багато іншого. Привабливі ціни, невисокі в порівнянні з іншими європейськими курортами, роблять відпочинок тут доступним для значного обсягу туристів – від молодіжних компаній до родини з дітьми, в той час як розкішні готелі категорії 5* відповідають вимогам найвибагливіших гостей [26].

Необхідно зазначити, що Болгарію ми розглядаємо як країна для пляжного відпочинку, але варто підкреслити, що вона має і дивовижні можливості для зимового туризму. Наприклад, Банско, Боровець, Пампорово є унікальними гірськолижними курортами, які приваблюють неповторною

красою природи, сучасними трасами, та відповідними можливостями для тих особистостей, які люблять сноуборд.

2.2. Природні туристичні ресурси Болгарії, їх вплив на виробництво туристичного продукту

Географічне положення та природно-кліматичні ресурси дають можливість Болгарії створювати та сприяти розвитку різноманітні види туризму, а саме: екологічний, морський, гірсько-лижний.

Насамперед, розвитку екологічного туризму сприяє біорізноманіття, природні парки, унікальні природні пам'ятки, вражаючі печери і каньйони, льодовикові озера тощо. Крім того, у Болгарії є високоякісні умови для відпочинку, які реалізують екологічні ресурси держави для прогулянок, гірських переходів, спостереження за птахами, тваринами і рослинами, відвідування природних пам'яток.

Саме Болгарія знаходиться на другому місці в Європі за біологічною різноманітністю. У даній державі існує більше 12360 видів рослин, при цьому 3700 видів з них вищі. Крім того, до Червоної книги Болгарії входять 763 види. Зареєстровано близько 750 рослин, які відносяться до лікарських, при цьому 70% з них представляють цінність як господарські види і держава експортує близько 15 тис. тонн лікарських трав у рік. Розглядаючи лісовий фонд, необхідно зазначити, що він складає приблизно 4.0 млн. гектарів (36.85%) території держави.

У Болгарії найбільш поширені широколистяні ліси з дубовими і буковими деревами. На територіях висотою до 1000 м. над рівнем моря знаходяться дубові ліси, а букові – розташовані у середньогірському поясі досліджуваної держави.

Крім того, необхідно зазначити, що в країні виділяються сім зоогеографічних районів. Чотири з них належать до Середземноморської підобласті, а три в Євро-Сибірську підобласть. У державі набіл популярні європейські, євро-сибірські і середземноморські види, при цьому в районах із

середземноморським впливом кліматичних зустрічаються і багато реліктові види. Близько 100 видів складає печерна фауна Болгарії. Об'єктом спортивного та промислового рибальства є Чорне море з його багатим вмістом.

На основі проведеного дослідження, необхідно зазначити, що у Болгарії виділено три національних заповідника, а саме: «Пірін», «Рила», «Центральний Балкан», і одинадцять природних парків – «Беласиця», «Болгарка», «Вітоша», «Врачанський Балкан», «Золоті піски», «Персина», «Рильський монастир», «Русенський Лом», «Сінекаміння», «Странджа» і «Шуменське плато».

З метою збереження біорізноманіття було побудовано 89 заповідників (17 оголошені біосферними по програмі ЮНЕСКО «Людина і біосфера», «Алі Ботуш», «Баюві- Дупки», «Джинджириця», «Бистришко-Браниште», «Боатін», «Червона-Стіна», «Чупрене», «Джендема», «Дупката», «Камчия», «Купина», «Мантариця», «Маричині-Озера», «Узунбоджак», «Парангалиця», «Сребирна», «Стенето», «Царичина») і оголошені 2234 природних пам'яток. Два природних об'єкта – Національний парк «Пірін» і заповідник «Сребирна», включені до Списку всесвітньої природної спадщини ЮНЕСКО [22, с. 149; 26]

В список ЮНЕСКО в 1983 році було додано Національний парк «Пірін», який розміщений в горах Пірін, що знаходяться у південно-західній частині Болгарії, і включає значну кількість природних пам'яток, льодовикові озера, хвойні ліси і значна кількість біорізноманіття. Крім того, у парк включено два заповідника такі, як: «Баюві дупки» «Джинджириця» і «Юлен».

У парку створено велика кількість пішохідних маршрутів, які сприяють доступу туристів до його численних пам'яток.

Перш за все, необхідно проаналізувати біосферний заповідник, який розташований в 2 км на південь від річки Дунай і в 16 км на захід від м. Сілістра у с. Сребирна, на площі в 600 гектарів. До заповідника належить озеро Сребирна та всі території навколо нього. Його слава пов'язана з тим, що він знаходиться як раз на шляху міграції перелітних птахів із Європи в Африку Віа Понтіка, що є причиною того, що там зустрічаються унікальні і різноманітні види водоплавних птахів. Одні з найбільш цікавіших видів, які знаходяться на озері є: кучерявий пелікан, піскулька, качка, велика біла чапля, либідь-шипун.

Заповідник є багатим на різноманітні види рослин і тварин та являє собою найбільшу цікаву і основне водно-болотне угіддя в Європі. У 1983 році озеро Сребирна включено до Списку всесвітньої природної та культурної спадщини ЮНЕСКО, відповідно за наявні рідкісні і зникаючі види птахів, які гніздяться або відпочивають рухаючись на південь,.

Крім того, відомо, що Аркутіно, Атанасовське озеро, Дуранкулак, Сребирна є заповідниками, які оголошені важливими водно-болотними угіддями згідно Конвенції про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення (Рамсарської Конвенції).

Як важливі ареали птахів у Європі двадцять два об'єкта позначені міжнародною організацією з охорони птахів «Birdlife International». Природні пам'ятки: болото Алепу, заповідник «Атанасовське озеро», заповідник «Острів Белене», Бургаське озеро, мис. Еміне, заповідник «Каліакра», природні пам'ятки «Дуранкулак» і «Заското», Острів (безіменний) на р. Дунай. Близько до Нова, Чорна, знаходяться: заповідники «Камчія», водосховище «Малко-Шарково», Мандренське озеро, водосховище «Овчариця», природний парк «Русенський Лом», комплекс «Шабла-Езерець», заповідник «Сребирна», заповідник «Стенето», заповідник «Вовчий дол», заповідник «Царичина», острів Вардим, природна пам'ятка «Ятата» [9, с. 85].

Для доступу до багатьох з прихованих скарбів болгарської природи прокладені сотні кілометрів маркованих екостежок («Негованська» по ущелині річки Негованка, через озеро Ємен, до Велико-Тирново; «Тринська екостежка» біля ущелини річки Єрма, західна частина Болгарії; «Дряновська екостежка» біля Дряновського монастиря; «Врачанська екостежка» у природному парку «Врачанський Балкан») з різними спорудами для відпочинку: бази, туристичні притулки, альтанки, лавки, місця для спостереження. В горах марковані стежки загальною протяжністю понад 3700 км. Через територію досліджуваної держави проходять міжнародні туристичні маршрути фінальний відрізок (Ком-Еміне) європейського туристичного маршруту Е-3, європейський туристичний маршрут Е-4 «Вітоша, Вірила, Ріла, Пірін» і європейський туристичний маршрут Е-8 «Ріла, Родопи».

В Чорне море вливається ряд болгарських річок. Їх заплави оточені густими і прохолодними люблячими вологу лісами. Частина річок судноплавна для невеликих суден (Ропотамо, Камчія, Велека), де можна покататися на моторних човнах чи прогулянкових суднах. Неповторін водно-болотні угіддя вздовж річок Батова Велека, Камчія і Ропотамо підходять для любителів природи. В горах Странджа вздовж Південного Чорномор'я можна насолодитися прохолодою дрімучих лісів і познайомитися з віковими традиціями місцевих сіл. Туристи можуть спостерігати за світом пернатих в озерах, поблизу берега моря. Це – Алепа, Аркутино, озера Атанасовське, Бургаське, Варненське, Белославське, Дуранкулакське, Балчикське, Тузла, Езерецьке озеро, Наневська Тузла, Орлово болото, Поморійське і Шабленське озера і болото Стомопло. У зазначених озерах, лиманах можна побачити значну кількість рідкісних рослин і тварин, виявлено лікувальні грязі на лимані, на базі яких здійснюється оздоровлення [22, с. 150].

Національні та природні парки в Болгарії не лише надають доступ до живої природи, але й проводять спеціальні освітні програми. Здійснюють свою діяльність центри для відвідувачів у населених місцях навколо парків. Про безпеку туристів піклуються Болгарський туристичний союз, Гірничорятувальна служба і Болгарський червоний хрест.

А одним з найбільш важливих туристичних ресурсів Болгарії є її узбережжя, саме Чорного моря яке являє собою прекрасне місце для літнього відпочинку. Мис Еміне це та точка, де хребет Стара-Планина обривається і починається море. Він умовно ділить прибережну смугу Болгарії на північну і південну. Протяжність берегової лінії країни 378 км, на якій є 209 пляжів загальною площею 16 кв. км. Велика частина з них розтягнулася вздовж берега, інші ж зовсім маленькі, які утворилися з мальовничих морських заток. Вміст солі в Чорному морі незначний (в прибережних водах 16-17 проміль), а припливи і відливи невеликі. Влітку середня температура води дорівнює 22-24°C, а в дрібних частинах і до 26°C, що робить її особливо приємною для плавання.

Для заняття різними видами спорту (серфінг, водні лижі, пірнання, підводна археологія) і лов риби, в тому числі і підводне полювання, пляжі та моря пропонують відповідні умови. В останні роки в частині елітних морських комплексів і курортних містечок були побудовані марини для яхт. Насамперед, на курортах «Русалка», «Тюленово», «Балчик», «Золоті піски» і «Варна» на північному Чорномор'ї можна займатись яхтингом. На південному узбережжі Чорного моря – це «Бургас», курорт «Св. Влас», «Несебр», «Созополь», «Дюни».

Крім сонця, піску та моря, курорти пропонують інші можливості для відпочинку, а саме: піший, велосипедний, кінний та екологічний туризм, відвідини важливих об'єктів природи, культури, археології. Створені три майданчики для гольфу у північній частині чорноморського узбережжя, де умови заняття цим видом спорту відповідають європейським стандартам.

У Болгарії літній відпочинок розпочинається в перших чисел травня і закінчується лише у кінці вересня. з 1 липня і триває до 15 серпня починається найспекотніший сезон і можна побачити значну кількість туристів.

На усіх пляжах, які мають велику площу є можливість реалізовувати водний спорт та водні розваги. Також варто зауважити, що майже всі пляжі піщані і мають зручний вхід у воду для дітей [29, с. 72].

Крім того, зазначимо, узбережжя Чорного моря розділяється на Північне (курорти: Балчик, Албена, Золоті піски, Кранево, Святий Костянтин і Олена) та Південне (курорти: Сонячний берег, святий Влас, Несебр, Созополь. Обзор та Бяла, Поморіє). Курорти, які знаходяться на Північному узбережжі є зеленішими, а на Південному природа більш степова.

Відповідно до своєї чистоти, виділено одинадцять пляжів відзначені блакитним прапором ЮНЕСКО, до них належать: курорти: Албена, Несебр, Еленіте, Св. Влас, Сонячний берег, Помор'є, Созополь, Дюни. Необхідно відзначити, що зазначену нагороду кожного року отримують пляжі після проведення оцінки стосовно чистоти води і піску.

Для комфортного відпочинку в Болгарії функціонують значна кількість 4-5-зіркових готелі, до невеликих романтичних для родин та закоханих, які

пропонують найвищі стандарти обслуговування. Деяка частка готелів на курортах Чорного моря працюють впродовж всього року і пропонують можливості для реалізації конгресного туризму, проведення заходів різного спрямування. Туристи, які приїждять до чорноморського узбережжя Болгарії мають можливість отримати задоволення від багатьох подій культурного характеру, а саме: «Каварна рок-фест», «Аполлон», Бургаський міжнародного фольклорний фестиваль, «Варненське літо», «Дух Бургаса», грина вогні та ін. Крім того, відомо, що саме «Сонячний берег» є найбільшим курортним комплексом в країні в якому дуже часто проводяться різні вечірки, запрошуючи всесвітньо відомих діджеїв та виконавців [29].

Одним з найбільш популярніших серед туристів в Болгарії є курорт Золоті Піски, яка має чисті пляжі з зручним входом в море, красива бірюзова вода до горизонту. Необхідно зазначити, що на курорті представлений пляж Рів'єра, який належить до території однойменного готелю.

У центрі міста Бургасі розташований просторий пляж, а вздовж усього узбережжя розіщений великий тінистий парк з високими деревами, який є безкоштовний для відвідувачів.

А от, наприклад, у Варні існує декілька пляжів, які більш затишні та неповторні, ніж у Бургасі. Берегова лінія має значну протяжність у Варні, у зв'язку з цим, завжди є місця без шезлонгів, що дуже зручно для туристів, які мають не багато коштів. Недалеко від основного пляжу у Варні розміщений аквапарк, зелені парки, в яких є ігрові зони для дітей [10, с. 211].

Маленьким курортом в Болгарії є Албена, але у зв'язку з його вдалим розміщенням та широкі пляжі зі світлим піском, він є дуже затребуваний. Це один з тих курортів, де близько біля води знаходяться величезні готелі, а поруч місця з платними шезлонгами. Основною позитивною рисою даного місця – це величезна зелена площа за пляжем, яка виглядає у формі лісу, на сотні метрів.

А найбільшим морським курортом на сході Болгарії є Сонячний Берег. Пляж на даному курорті є муніципальним, тобто він спрямований на громадське використання і не має ділянок закритого типу. Крім того, пляж чистий та обладнений. На значній площі пляжа розміщені шезлонги під

парасолями, а щоб скористатися ними, необхідно внести певну плату. Розташуватися безкоштовно можна на вільних від парасольок і шезлонгах ділянках біля самого берега або у дальній від моря частині пляжу (30-100 м. від води). Території для відвідування завжди відкрито. Найближчими аеропортами і залізничними станціями є Бургас та Варна. На Сонячному березі є автовокзал з регулярними рейсами до міст Болгарії, Греції та Туреччини [10].

Місто, яке розміщене на північному сході Болгарії на Чорному морі між курортами Сонячний берег та містом Помор'є називається Несебр. Громада міста займає північну частину області Бургас. Морське узбережжя та різноманітна природа створюють сприятливі умови для розвитку туризму. У громаді Несебр розташована найбільша туристична агломерація на болгарському узбережжі Чорного моря «Сонячний берег».

Крім того, популярним міський пляж, який знаходиться майже в центрі курорту є Созополь. Вхід у море зручне, а сам пляж є піщаним. Крім того, гості зможуть скористатися послугами парасолів та шезлонгів, а також скористатися різними водними розвагами. В бухті знаходиться пляж, вода чиста, він добре обладнаний зонтиками та лежачками.

Не значним за обсягом є курортне місто Помор'єз великими готелями на побережжі. У даному місті проводять найпопулярніші розваги у воді. Деяка частка пляжів розміщені за готелями, де завжди чисто і прибрано, а напрокат здаються парасольки та шезлонги, і заходити на їх територію можуть усі бажаючі.

У Приморську пляж знаходиться в південній частині, він має велику площу, він дуже гарний, має дюни та значну кількість зелені на задньому плані, за якою можна побачити річку Диявольська.

Невелике за площею селище, яке розміщено у невисоких зелених горах називають курортом Святий Влас. Крім звичайного відпочинку, на пляжі є яхт-марина, де можна взяти в оренду яхту або човен з метою реалізації морської прогулянки.

Варто зазначити, що Болгарія славиться значною кількістю мінеральних джерел, частина яких знаходиться на узбережжі. Поєднання даних ресурсів

сприяє організації у даній державі спа, бальнеологічний і велнес-туризм з відпочинком на морі.

Але лише не значна кількість європейських держав можуть конкурувати з Болгарією в у зазначених областях туризму. На основі достатку і різних термомінеральних вод і лікувальних грязей, Болгарія знаходиться на першому місці у даному виді туризму. Варто підкреслити, що Болгарія багата мінеральними водами. Вивчено понад 550 місць видобутку з 1600 джерелами, загальний бювет 4900 л/с. Переважають слабомінералізовані мінеральні води 66.7%, мінералізовані мінеральні води –14.4%, і насичені газом – 17.9% [47, с.113].

Залежно від температури води всі ключі прийнято класифікувати на епітермальні до 20°C, мезотермальні 20-37°C і гіпотермальні вище 37°C. По всій країні розміщені холодні мінеральні джерела: «Вонешта-Вода», Велико-Тирновська область, «Наречена» у Асеновграді», «Шипково» біля Трояна, «Овча-Купел» в Софії, «Смочан» під Ловечем, «Меричлери», Димитровградська область та ін.

Значну частку мінеральних вод в Болгарії становлять термальні води. Найвищу температуру має єдиний в країні і континентальній Європі гейзер-фонтан, який розміщений в Сапарева-лазня. Він викидає перегріту воду 103°C. Більш відомі теплі ключі в гірському масиві Старої-Планини є в населених місцях Виршець, Бирзія, Монтана, Лакатник, Оплетня, в Софійському полі – це Банка, Горна-Баня, Княжево, Овча-Купел, в центрі Софії, в Панчарево та інших. У Средногорі – це Стрлча (40°C), Хисаря (49,5°C), Баня (51,1°C), Павло-Баня (54,6°C), Старозагорські лазні (45,8°C); в долині річки Струма джерела б'ють з земних надр у Благоєвграді, Симитлі, Санданску, Левунову і Марикостиново.

У Болгарії найбільш поширеними є азотні за складом гарячі води в Сапарева-Лазня, Симитли, Момин-Лазня. Більше вуглекислоти в Михалкове, Сливенських мінеральних лазнях, Стефан-Караджово, а сірководневі частіше зустрічаються в Софійській улоговині. Половина теплих ключів має підвищену

радіоактивність, що перевищує 15 еман/л: у Клисурському джерелі 200 еман/л), у Стрелченському 250 еман/л) і т.д.

Найбільшою радіоактивністю відрізняються Моміна-Лазня (560 еман/л) і один з Нареченських ключів (1300 еман/л).

У державі наявні цінні родовища лиманної лікувальної грязі і лікувального торфу. Родовища лікувальних грязей розташовані у Шабленска-Тузла, Тузлата, Варненському озері, Поморіє, Атанасовському озера і водосховища «Мандра», а торф добувають у водосховищах «Батак» (Родопи), с. Байкальське (Конявська гора), м. Стралджа (середньо-Тунджанске Поріччя), Варненському озері, с. Садово (Верхньофракійська низовина). Природні джерела лікувальних грязей є у Сандансько-Петричеської улоговини, с. Марикостиново і на р. Лазня (Карлівська улоговина), а штучні пелоїди на Овча-Купел (р. Софія), р. Велінград, м. Асеновград, Слівенські лазні, Старо-Загорські лазні, Хасковські лазні, м. Сапарева-Баня, м. Благоевград, м. Хисаря, м. Павло-Баня, м. Поморіє, м. Приморсько, курортні комплекси Албена і Сонячний берег, м Бургас.

Кліматичні особливості досліджуваної країни має сприятливий в розвитку бальнеотуризму в Західній Європі і Середземномор'ї. Число сонячних днів на 20% більше, ніж у Північній, Північно-Західній і Центральній Європі, а навесні та влітку менше опадів.

Відповідний обсяг мінеральних джерел держави розміщені на півдні, де здійснює вагомий вплив середземноморського клімату, інші виявлені в гірських районах з хвойної рослинністю і прозорими потоками, а треті на Чорноморському узбережжі. Це, поряд з великою різноманітністю лікарських трав і рослин для потреб арома- та фітотерапії надає можливість впродовж всього року відвідувати держави, проводити ефективне оздоровлення та профілактику різних хвороб чи створює належні умови для відпочинку.

У Болгарії існує сорок вісім кліматичних гірських курортів, 15 кліматичних морських курортів, 38 бальнеологічних курортів. До найбільш відомих бальнеологічних, кліматичних та грязелікувальних чорноморських

курортів, а саме: Албена, Золоті піски, курорт Святих Костянтина і Олени, Сонячний день, Сонячний берег, Рів'єра, Балчик, Тузлата.

Варненські грязелікувальні лазні, Поморіє, Приморсько, Кітен, Созополь, Ахтополь та ін. А найвідоміші курорти в передгір'ї і в гірських частинах країни: Хисар, Велінград (спа-столиця Балкан), Санданськ, Банка, Кюстенділ, Павлова-Лазня, Костенець, Виршець, Бургаські мінеральні ванни, Момина-лазня, Сливенські мінеральні ванни, Старо-Загорські мінеральні ванни, Хасковські мінеральні ванни, Сапарева-Баня, Баня, Пампорово, Боровець, Тетевен, Трявна, Априльці, Котел, Олена, Говедарці, Дряново [47].

Крім того, у Болгарії є велика частка професійно компетентних кадрів, які володіють відповідними знаннями, вміннями та навиками для реалізації своїх професійних завдань, таких як: акупресуру, масаж, ванни з мінеральною водою, перлинні ванни, рефлексотерапію, традиційну голкотерапію, лікувальну фізкультуру, акупунктуру, лазеротерапію, лікування парафіном, апітерапію, фітотерапію, грязелікування, ароматерапію, програми «Антистрес», дієтичні програми зниження ваги, бальнеокосметику, сауну, солярій, фітнес, медичну косметику. Таким чином, це все можна інтегрувати з різноманітними Все це туристичними програмами, що є культурною спадщиною країни, традиційну кухню або фольклор і традиції Болгарії.

Варто зазначати, що приблизно 30% території Болгарії складають гори. Вони є різними по рельєфу і пропонують туристам різний спектр можливостей для проведення відпочинку, спортивних змагань та розваг. Близько 130 днів триває лижний сезон на середньовисоких і високогірних курортах. Вони пропонують відмінні умови для проведення занять зимовими видами спорту і для відпочинку влітку, серед прохолоди вікових лісів. Готелів і місць для відпочинку існує значна частка і вони надають можливість розміщення за смаком і уподобаннями гостей.

Найдовшою з болгарських гір є Гори Стара-Планина, які відомі ще як Балканські гори. Стара-Планина розмежовує державу на дві частини, а саме: північну і південну. Ці гори мають велику кількість маршрутів. Найвищою вершиною є Ботев, яке знаходиться на 2376 м над рівнем моря. В горах Старої-

Планини є сприятливі умови для здійснення гірського, лижного та спа-туризму які пропонують Априльці, Берковиця, Белоградчик, Беклемето, Виршець, Рибариця, Узана, Карандила, Чипровці, Троян, Тетевен, Трявна, Олена, Котел, Жеравна, Боженці.

Гори Ріла і Пірін мають альпійський характер. Вони відрізняються крутими гірськими хребтами, гострими вершинами, глибокими долинами і прірвами. Найвища вершина в Болгарії і на Балканському півострові знаходиться в горах Рила, вершина Мусала – 2925 м. Тут є одна з визначних пам'яток Болгарії – це сім льодовикових озер, які розміщені на висоті від 2095 м до 2535 м.

Найбільший курорт в горах Рила - Боровець, при цьому він має дуже гарні лижні траси і гірські готелі. Унікальні можливості поєднання гірського, лижного і спа-туризму пропонують курорти Панічіште і Сапарева-лазня. Лижні центри Мальовиця, Семково і Говедарці зачаровують туристів своєю неповторною природою.

Відмінні можливості для гірського і лижного туризму пропонують гори Пірін, їх природні умови та курорти Банско, Добриніште, база «Поповий Лівад», база «Кам'яниця» та інші. Банско – це курорт де останнім часом проводять змагання світових та європейських кубків з гірськолижного спорту та біатлону. Банско приваблює своїми трасами, готелями і пірінськими ставами. Добриніште і бази відпочинку також пропонують можливості відпочинку і ряд розваг. В горах Пірін знаходиться друга за величиною в Болгарії і третя на Балканському півострові вершина Віхрен, що має 2914 м над рівнем моря. Національний парк «Пірін» знаходиться під егідою ЮНЕСКО.

Гори Родопи, відомі як гори Орфея, діляться на високогірну західну частину і низькогірну східну. Найбільший курорт тут Пампорово. Він розташований серед унікального лісу, а спуски там світового рівня. Можливості для відпочинку пропонують і Чепеларе, Юндола, Белмекен, Батак і Бяла-Церква. Туристи можуть насолодитися унікальною архітектурою родопських сіл - Момчиловці, Гела, Долен, Лештен, Ковачевиця, Широка-Ріка і багатьох інших, і скуштувати страви традиційної родопської кухні. У горах

представлено значна кількість турбаз з хорошими умовами. Найвища вершина гори Перелік складає 2191 м. над рівнем моря.

В безпосередній близькості до столиці Софії знаходиться Гора Вітоша. Завдяки красивій природі, численним маршрутам і пам'яткам, це відмінне місце для гірського екологічного туризму. Там розміщений «Вітоша» - найстаріший природний парк на Балканському півострові, він має дві лижні зони, а саме: «Алеко» і «Конярника», які пропонують відмінні умови для катання на лижах і сноуборді в зимку. Найвища вершина гори Вітоша Черний-Врех становить 2290 м. над рівнем моря.

У горах Осоговська-Планина є можливості для катання на лижах та пропонується траса Людмили Янкової, а в північно-східній частині гір розташований спуск Вовчий-Дол. Найвища вершина гори Руен (2251 м. над рівнем моря). В горах Беласиця є чудові умови для здійснення гірського пішохідного туризму. До послуг туристів входять дві турбази. Найвища вершина Радомир це 2029 м. над рівнем моря.

Гори Странджа характеризуються низьким рельєфом, більш помірним кліматом, багатою природою і значною різноманітністю рослин і тварин [4].

Природні туристичні ресурси Болгарії дозволяють активно розвивати спортивний туризм.

Для занять різноманітними видами спорту та спортивної діяльності на болгарському узбережжі Чорного моря створені відмінні умови. Необхідно зазначити, що на кожному курорті функціонують клуби, які пропонують проведення навчання та екіпіровку для пірнання, серфінг, кайтсерфінг. Можлива оренда човнів, гідроциклів або яхт для прогулянки або хвилюючої риболовлі.

Гори в Болгарії покривають третину території країни і пропонують своїм гостям мережа екостежок з метою дослідження їх дивовижних краєвидів. У деяких гірських районах є прекрасні умови для альпінізму, в районі м. Враца, Лакатнішських скелях, Мальовиці і багатьох інших.

Гори можна оглянути і верхи на коні. По всій країні є кінні бази, які пропонують прогулянки і більш тривалі переходи з провідником по гірських чи

рівних районах. На Чорноморському узбережжі також можна скористатися подібними послугами.

У Болгарії велика кількість річок, де можна організувати рафтинг і каякінг, до яких належить: Струма, Іскір, та інші місця в районі Іскірського і Кресненського ущелин. Особливо популярний цей вид туризму у травні і червні, коли річки найбільш повноводні. Чорне море пропонує умови для пірнання і підводної рибалки.

Є у Болгарії місця для заняття парашанеризмом і дельтапланеризмом наприклад, над містом Сопот, в районі гори Вітоша, міст Слівен, Кюстенділ, Стара Загора, курорту Албена. Через територію Болгарії проходять і два з маршрутів мережі «EuroVelo», ініційованих Європейською Федерацією велосипедистів. Це «ЄвроVELO-13» і «ЄвроVELO-6». На найбільших високих місцях в країні організований банджі-джампінг.

Останнім часом Болгарія з'явився новий напрямок: гольф-туризму, для цього облаштовані поля для гольфу, спроектовані всесвітньо відомими експертами та фахівцями. Майданчики знаходяться в декількох зонах: три на північному Чорноморському узбережжі Болгарії, три в районі столиці, один поруч з гірським курортом Банско і один біля міста Слівен.

У Болгарії розвинений також мисливський та рибальський туризм. Багатство диких звірів у Болгарії сьогодні представлено благородними оленями, ланями, сарнами, кабанами, муфлони, дикими козами, глухарями, ведмедями, фазанами, сірими куріпками. Відмінні умови для полювання на велику дичину надають мисливські господарства: Ботевград, Витиня, Самоков, Арамлієць, Боровець, Борово, Женда, Кормисош, Студен-Кладенець, Русалка, Паламаря, Ракитово, Миджур, с. Пирвенець, Босна, Бялка, Воден і багато інших. [9, с.86].

На основі проведеного дослідження, можемо підсумувати, що характерне географічне положення та природно-кліматичні ресурси для Болгарії дають можливість розвивати різні види туризму, такі як: екологічний, морський, гірсько-лижний.

До одного з найціннішого та популярного туристичного ресурсу Болгарії належить її узбережжя Чорного моря що, є чудовим місце для реалізації літнього відпочинку.

Пляжі і море пропонують належні умови для заняття різними видами спорту і риболовлі. Останнім часом в частині елітних морських комплексів і курортних містечок були створені марини для яхт.

2.3. Суспільно-історичні ресурси країни, їх вплив на формування туристичної пропозиції.

Болгарія дуже багата на суспільно-історичні ресурси, які включає історико-культурні пам'ятки. В країні нараховується близько 200 музеїв. Головні з них знаходяться у Софії: ботанічний музей у національному ботанічному саду; зоологічний музей у зоопарку; Національний археологічний музей, національний музей природної історії. Серед пам'яток архітектури столиці: собор св. Георгія, залишки собору св. Софії, собор О. Невського. 120 монастирів, що збереглися до наших днів, виявляють собою живий літопис культури, творчого творення [27].

Рильський монастир (заснований в X ст. Відлюдником Іваном Рильським). Він розташований в 119 км на південь від Софії. Монастир знаходиться на висоті 1147 м і займає площу 8800 квадратних метрів. Він приваблює не тільки іноземних гостей, але і паломників з усієї Болгарії.

Бачковський монастир. Цей монастир знаходиться в 29 кілометрах від Пловдіва на березі річки Асеніци. Він був заснований в 1083 р. Григорієм Бакуріаном, грузином за походженням. Братія монастиря спочатку складалася з п'ятдесяти ченців-грузин. Бачковській монастир володів великими багатствами, його землі тягнулися до самої Солуні (Салонік). За масштабами, архітектурному, художньому і культурному значенню його можна порівняти тільки з Рильським монастирем.

Троянський монастир – третій за величиною і значенням монастир Болгарії. Він розташований далеко на півдні, в 6 км. від міста Мельник. Це

єдиний з відновлених в перші століття османського ярма монастирів, якому надалі пощастило вціліти.

Монастир Аладжа – це самий відомий середньовічний скельний монастир Болгарського Причорномор'я, населений ченцями-відлюдниками під час Другого болгарського царства XIII-XIV ст.

Земенській монастир розташований в долині річки Струма в 76 кілометрах на південний схід від Софії. Він був закладений мабуть ще в XIII в. У період турецького панування монастир був зруйнований і уціліла лише церква св. Іоанна Богослова. Монастир був відновлений тільки в XIX ст.

Монастир в місті Шипка – є символом звільнення від османського ярма в результаті переможної російсько-турецької війни 1877 - 1878 рр.;

Місто-музей Несебр розташований на невеликому півострові в 17 км від міста Бургас. Несебр – один з найдавніших міст в Європі, занесений у світовий список пам'яток культури ЮНЕСКО в 1983 р., а його старовинна частина оголошена архітектурним і археологічним заповідником з 1956 р.

Мис Каліакра, назва якого перекладається, як «Красивий мис», врізаючись на два кілометри в море, є одним з найбільш привабливих куточків болгарського узбережжя. Причиною такої назви послужили скелясті береги дивного золотаво-пурпурного кольору, висота яких сягає 70 м.

Балчик. Місто знаходиться в 42 км від Варни, в безпосередній близькості від мису Каліакра і курорту Албена. Привертає прекрасним м'яким кліматом, ласкавим морем і чистим повітрям. Завдяки своєму розташуванню та оточення красивими білими пагорбами, місто зветься «білим». Балчик виник у VII-VI ст. до н.е. як грецька колонія. Протягом багатьох століть люди вирощували тут одні з найродючіших виноградних насаджень в Болгарії. Саме тому стародавні поселенці обрали своїм покровителем бога вина Діонісія.

Археологічна місцевість «Кам'яний ліс» знаходиться в 18 кілометрах від Варни і є одним із самих неймовірних природних феноменів у Болгарії. Цей дивовижний природний пам'ятник займає площу близько 50 квадратних кілометрів. Його протяжність близько 700 метрів. Камені представляють собою природні кам'яні колони, що досягають до 6 м у висоту. Ці колони, порожні

всередині, за однією з гіпотез – вапняні відкладення навколо водоростей на дні древнього моря. Після відпливу води, неорганічні відкладення на морському дні ерозіювали, набуваючи свої теперішні химерні форми. За припущеннями вчених, вік цих утворень - близько 50 мільйонів років.

Варна. У цьому місті пропонується екскурсія в дельфінарії - єдиний на Балканському півострові, а також екскурсія в акваріум.

Плевна. У пам'ять боїв під Плевною в місті споруджено мавзолей полеглих російських і румунських воїнів, Скобелевська парк-музей, історичний музей «Звільнення Плевни в 1877 році», близько Гривіци - мавзолей румунських вояків, в Пордім - два військово-історичних музею і близько 100 інших пам'ятників в околицях міста. У місті споруджено також пам'ятник звільнення Плевни Радянською Армією в 1944 р. У Москві у Іллінський воріт знаходиться пам'ятник гренадерам, полеглим під Плевною.

Бургас. Одна з найвідоміших пам'яток міста - Морський парк, що тягнеться на сім кілометрів уздовж моря. Там же знаходиться Літній відкритий театр, що вміщує близько 2500 чоловік. З парку можна потрапити в серце міста з його жвавими кафе, затишними ресторанами, барами і різними магазинами. Міський історичний музей представляє захоплюючу подорож у минуле міста. В екскурсійну програму входить відвідування церкви Св. Кирила і Мефодія і маленькою вірменської церкви, обидві відносяться до будівель XIX століття. Цікаві також Бургаської бані, побудовані поруч з цілющими мінеральними джерелами. Вони є одними з найдавніших в Болгарії і були відомі ще за часів римлян. Цікаво побувати у фортеці Піргос, руїни якої знаходяться на березі Мандренського озера. Є припущення, що назва міста походить від назви цієї фортеці [27].

Софія. Найбільшої уваги в місті заслуговують залишки давньоримських споруд, мечеть Лазня - Баші (16 ст), Софійський кафедральний собор Олександра Невського, який є візитною карткою міста, церква «Бояна», розташована в передмісті столиці. Софія відома своїми музеями, серед яких Національна художня галерея (болгарського, західноєвропейського та російського мистецтва), Народний археологічний музей, Етнографічний музей,

музей історії Софії, Центральний музей міста, будинку-музеї Д. Благоева, І. Вазова, В. Коларова, А. Стамболійського, Н. Вапцарова і ін Вивчивши пам'ятки Софії, можна піднятися на гору Вітошу. Влітку вона популярна, як місце пікніків і прогулянок, а взимку використовується гірськолижниками.

Середньовічна фортеця Баба Виду. Фортеця стоїть на березі річки Дунай, в місті Відін на північно-заході Болгарії. Фортеця побудована на місці колишньої римської фортеці *Bononia*, яка стояла на межі Римської Імперії з 1-го по сьомий століття. Баба Виду була побудована в 10-му столітті і є єдиною середньовічною фортецею, яка залишилася незруйнованою до сьогоднішніх днів. Замок захищений внутрішніми і зовнішніми стінами і оточений ровом, заповненим водою з Дунаю. Сьогодні в замку влітку проводяться численні театралізовані вистави, також він часто використовується для зйомок історичних фільмів. У замку є музей історії краю.

У місто-заповідник Велико-Тирново, древню столицю Другого болгарського царства (1185-1393 рр.), неодмінно варто заїхати задля огляду Царського палацу, мальовничих башень Патріарша і Балдуїна у фортеці Цареvec на однойменному пагорбі, біля яких регулярно проводиться шоу «Звук і світло», що оповідає про історію міста. Цікаві живописний квартал Варуша, монастир Св. Петра і Павла (XIII ст.) Та Капіновській, а також церкви Св. Димитрія Солунського (XI ст., Стара в місті) і Св. Сорока великомучеників (1230 р.). У місті знаходиться Університет ім. Кирила і Мефодія - другий за величиною в країні, а також відмінні музеї Другого Болгарського царства і Музей епохи Відродження, численні галереї мистецтв і безліч колоритних будинків в національному стилі. В околицях міста лежать живописні відроги Стара-Планіна з безліччю печер і прекрасними умовами для скелелазіння і трекінгу. На вершині 1306-метрового перевалу Шипка знаходиться пам'ятник російським військам і болгарським добровольцям, які прославилися під час героїчної оборони перевалу від турецьких військ в серпні 1887 р. У самій Шипці знаходиться унікальна церква (1896-1902 рр.), чий купол відлили з гільз, зібраних на полі бою біля перевалу (найбільший дзвін важить 12 т.). У церковному склепі поховані останки російських солдатів, а на 34 мармурових

плитах усередині храму висічені прізвища російських і болгарських бійців, полеглих на Шипці і під Казанликом [36, с. 204].

Габрово – світова «столиця сміху» і цікавий своїми традиціями місто. В Отири розташований етнографічний музей під відкритим небом, де можна познайомитися з традиційними народними ремеслами, своєрідною народною кухнею і обрядами.

Шумен – велике місто, що розташована між Варною і Велико-Тирново і один з центрів болгарського середньовіччя. Тут обов'язково варто відвідати знаменитий пивоварний завод, Шуменський фортеця (XII-XIV ст., Зараз в ній музей), обласної Історичний музей, а також вважається найбільшою і красивою в Болгарії мечеть Томбул (1744 р.), за якою розташований турецький критий ринок.

У південно-західній частині Пірінських гір знаходиться «найменше місто в країні» – *Мелник*, знаменитий своїми винними погребами, скелями «Мелнікські піраміди», Роженського монастирем і церквою Св. Миколи Чудотворця. Цінними пам'ятниками Роженського монастиря (XII-XIII ст.) Є церква Св. Богоматері, розписи південної стіни (1661 р.), а також унікальні різьблені дерев'яні іконостаси і аналої.

Варна – один з найдавніших міст Європи і третій за чисельністю населення місто в Болгарії. Прекрасні пляжі, престижні туристичні комплекси, сучасний міжнародний аеропорт, найбільший морський порт в країні, яхт-клуб і теплі мінеральні джерела Варненського регіону, перетворили місто на літню столицю країни. Засноване ще в 585 р. до н. е. греками під ім'ям Одессос, місто славиться, в першу чергу, двома комплексами римських терм - розташовані на вулиці Хан Крум відносяться до II-III століть, а терми в районі порту є історичний пам'ятник IV ст. Добре збереглися кам'яні стіни, просторі зали, палестра площею 840 кв. м. і унікальна опалювальна система, що робить ці споруди (до речі - треті за величиною в Європі) заслуговуючими особливої уваги. За термами в районі порту розташована красива церква Св. Анастасії (1602 р.), а до південно-заходу, в районі Приморських садів (Морський парк) з екзотичними рослинами, знаходяться Морський Музей, один із символів міста

– «Міст бажань», Зоопарк, Тераріум, Акваріум (1911 р.) і єдиний на Балканському півострові Дельфінарій (1984 р.). Сам Морський парк, що простягнувся на 8км., і що має прекрасне планування з безліччю тінистих алей, є одним з найчарівніших місць у місті. Центром Варни вважається кафедральний собор Св. Успіння Богородиці («Катедрала», 1880 - 1910 рр.), знаменитий своїми фресками і унікальним різьбленням по дереву в оформленні патріаршого трону і іконостасів. Музей історії і мистецтва (Археологічний) розміщується на площі в 2000 кв. м. у прекрасній будівлі колишньої Дівочої гімназії, і вважається найбільшим музеєм міста. У його унікальній експозиції більше 55 тис. експонатів, починаючи з епохи раннього палеоліту і до пізнього середньовіччя, в тому числі унікальна золота колекція V-VI тисячоліть до н. е.

Несебр розташоване на маленькому кам'янистому півострові на північ від Поморія і Бургаса, місто-музей Несебр - один з найдавніших міст Європи, що знаходиться під егідою ЮНЕСКО. Тут безліч маленьких церков, серед яких найбільш привабливі церква Св. Стефана (XI ст.) і відома своєю чудотворною іконою церква Св. Богородиці, а також чарівний старий млин, вузькі, мощені бруківкою вулички, ласкаве море, химерні білі скелі і широкі піщані пляжі, облямовані піщаними дюнами.

На маленькому мальовничому півострові, розташована найдавніша грецька колонія на берегах Чорного моря – *Созопол* (Аполлонія, 610 р. до н.е.). Стара та нова (Харманіт) частини міста розділені зеленим парком, а потопаючі в садах традиційні дерев'яні будинки з еркерами і дерев'яними сходами на вапняковому фундаменті, є візитною карткою курорту. Два піщані пляжі на сході забезпечують прекрасні умови для морського відпочинку, а величезна різноманітність ресторанів, таверн, кафе, барів і дискотек, невеликий археологічний музей з багатющою колекцією грецьких ваз, оригінальна архітектура будівель, живописні церкви – Св. Богородиці, Св. Кирила і Мефодія, Св. Зосима, крихітна церква Діви Марії і місцева Галерея мистецтв, дозволяють з користю провести свій відпочинок. Верхів'я протікає через Созопол річки Ропотамо оголошені природним заповідником [68].

Белоградчика – одна з перлин західній Болгарії, незаслужено обійдене

масовим туризмом. Маленьке містечко, знаменитий своєю величезною римської фортецею «Кале». Вражає місце розташування фортеці, чії стіни петляють по мальовничих скель національного парку «Белоградчішські скали». Крім того, неподалік, можна відвідати Магурської печеру, що вважається найбільшою в Болгарії.

Біля підніжжя гори розташовані ресторани в національному стилі, бари, дискотеки. Особливо цікаві традиційні зимові карнавали, лижні вечори, змагання для лижників. Крім гірськолижних трас Вітоша пропонує відмінні маршрути для скелелазів (на східних схилах гори). Також гора знаменита найдовшою печерою в Болгарії. Вона називається Духлата і тягнеться на 17,5 км. Печера розташована на 7 рівнях, через неї протікає 6 підземних річок.

У гірський комплекс Пірін, оголошений ЮНЕСКО заповідником природної та культурної спадщини, входять 87 крутих вершин і 150 озер, а також старовинний містечко Банско, що розташована приблизно в 160 км від Софії, на висоті 930 метрів над рівнем моря. У північній частині гір Пірін, в долині річки Куліна, на висоті 1400 м розташована невеликий курорт Куліното, оточений мальовничим березовим лісом. За 12 км від Куліното знаходиться містечко Разлог, жителі якого охоче проводять вільний час на курорті.

Добрініште – синонім альпійської природи, мінеральних джерел і типовою атмосфери болгарського села. Ця унікальна комбінація перетворила село з багатою історією в перспективний ексклюзивний гірськолижний курорт. Поселення розташоване біля підніжжя гори Пірін в південно-східній частині долини Разлог, на висоті 810 м над рівнем моря, в 6 км від Банско. На території курорту є дитяча лижна школа, школа для початківців і курси підвищення кваліфікації.

Банско – миле маленьке містечко, адміністративний центр Піринського краю. Навколо Банско розбите 15 км гірськолижних трас на висотах 1100-2500 м, 8 підйомників, 8 км рівнинної лижні, а в самому місті представляють інтерес 120 будинків-музеїв з настінним розписом і різьбленням по дереву, а також гарна дзвіниця церкви Св. Трійці. У Банско з середини грудня встановлюється міцний сніжний покрив (до 2 метрів) і тримається до середини травня. Сезон

допомагають продовжувати 44 снігові гармати. Середня січнева температура в містечку -1°C , а в Пірінських горах від 0°C до -16°C . Тут непогано розвинена гірськолижна інфраструктура: підйом на гору Тодорка (2746 м), одну з найвищих точок курорту, здійснюється восьмимісний кабінним підйомником прямо з міста. Також до трас можна добратися на автобусі [36, с. 205].

Курорт Банско ділиться на три зони катання: Чалін-Валог, Шилігарника і Поляна Бандерішка. Чалін-Валог (1467 м) –найменша і низько розташована зона катання. Підходить вона в основному для початківців туристів і для навчання.

Невелике містечко Поморіє розташований на вузькому кам'янистому півострові, видатного в морі на 3,5 км, в 20 км на північний схід від Бургаса. Поморіє був заснований грецькими колоністами в IV столітті до н. е., і вже в ті часи славився своїми солоними озерами, багато з яких мали статус священних. Зараз місто знамените виробництвом чудових коньяків і вин, видобутком морської солі і цілющими грязями. Тут знаходиться один з найбільших і найсучасніших в Болгарії винних льохів, а також купольна фракійська гробниця (III ст.) та монастир Святого Георгія (1856 р.) [44].

Болгарія – невелика країна, але з винятково багатою природою. Тепле, чисте і спокійне море, гори, безліч мінеральних джерел з цілющими водами, пам'ятники культури і архітектури, живий, колоритний фольклор – все це привертає сюди туристів. Сотні готелів, ресторанів і розважальних закладів створюють умови для повноцінного відпочинку.

РОЗДІЛ 3. СУЧАСНИЙ СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТИЧНИХ РЕСУРСІВ БОЛГАРІЇ

3.1. Аналіз пропозицій туристичних фірм щодо туризму в Болгарії

До однієї з важливих галузей економіки Болгарії відноситься туризм. Зазначена держава має величезні можливості з метою успішного розвитку різних видів туризму. За рахунок вдалому розташуванню країни в самому серці Балканського півострова, на роздоріжжі між трьома континентами, і в результаті існування чотирьох міжнародних аеропортів, Болгарія знаходиться в двох годинах відстані від більшості європейських столиць і великих міжнародних аеропортів, які здійснюють польоти по всьому світу.

Це, поряд з тим, що країна має значну кількість трьох, чотирьох і п'ятизіркових готелів, які розташовані у великих міських центрах, так і на узбережжі Чорного моря і гірських курортах, та є передумовою для зростаючого міжнародного авторитету країни в сфері конгресного туризму.

Для конгресного туризму хороші умови пропонує столиця Софія. Вона має багато готелів з відмінними залами, так і конгресні центри, до яких належить: Національний палац культури. Більша кількість готелів мають належну базу для організації бізнес-зустрічей та семінарів. У місті існує багато вищих освітніх закладів, які також пропонують можливість здійснення схожих заходів. Крім того, такі заходи пропонує Центральний військовий клуб, резиденція «Бояна», зал «Універсіада», а також спортивний зал «Армієць Арена» у Софії. Гості, які відвідують країну з метою участі у ділових заходах можуть скористатися чудовими можливостями для культурного туризму в Софії, а також можливостями гірського туризму, сільського та еко-туризму, а також гольф-туризму біля столиці.

Місто Пловдив, яке знаходиться в центральній частині Південної Болгарії має можливості поєднання конгресних і культурних заходів та належні умови для реалізації пізнавального туризму. Крім того, дане місто відоме міжнародними ярмарками.

А чорноморські курорти, які є Болгарії пропонують поєднання конгресного туризму з відпочинком на морі і спа-процедур. Варна, Бургас, курортні комплекси Албена, Золоті піски, Сонячний берег, курорт Святих Костянтина і Олени, Дюни, Светий-Влас і Приморсько Курорти володіють можливостями організації подібних заходів і після закінчення літнього сезону. На північному болгарському узбережжі, гості курортів можуть попрактикуватися у грі в гольф на одному з кращих європейських і світових полів для гольфу. Місто Добрич також пропонує можливості для проведення ділових зустрічей [50].

Гірські курорти Банско, Боровець і Пампорово поєднують цілорічну можливість здійснення гірського та еко-туризму та ділові події. Саме на цих курортах, учасники конгресів наділені можливістю відвідати кращі лижні траси на старому континенті.

Крім того, місто Кюстенділ і спа-курорти Хісаря, Велінград, Девін і Санданськ пропонують відмінне поєднання конгресного і спа-туризму.

Придунайські міста Відін і Русе, а також міста Монтана і Плевен, також мають можливість організації конгресних форумів. Стародавня болгарська столиця Велико-Тирново пропонує поєднання конгресного і культурно-пізнавального туризму. Поєднання унікальної природи і можливостей проведення ділових зустрічей є і у Варні, Севлієво, Рибариці, Тетевені і Трояні. Гарні зали для конференцій мають також міста Пазарджик, Стара Загора, Слівен, Димитровград, Хасково, Ямбол, Казанлик.

Іншим дуже перспективним напрямом для розвитку болгарської туристичної галузі є сільський туризм. Оскільки, у даній країні є велика кількість сіл, де набув поширеності аграрний туризм, що дозволяє приїжджим увійти в зіткнення з побутом і культурою Болгарії, стати частиною традицій і звичаїв, спробувати національні блюда.

У центрі Родопських гір знаходяться відомі болгарські села, а саме: Арда, Гела, Долен, Ковачевиця, Лештен, Момчиловці, Орехово, Плетена, Сміляни, Широка-Ріка і багато інших.

У горах Стара-Планина своєю неповторністю вражають Боженці, Рибариця, Жеравна, Орешак, Медвен, Скандало, мальовничі села і селища типу аулів в горах навколо міст Олена, Етрополе і Тетевен. Своїм виглядом і можливостями для здійснення відпочинку зачарує село Арбанаси.

У поселеннях чорноморського узбережжя можна поєднати літній відпочинок з сільським туризмом. Мова йде про села Дуранкулак, Крапець, Тюленово, Камен-Бряг, Билгарево, Шкорпіловці, Лозенець, Варвара, Синеморець, Резово.

Насолодитися пишністю Рильських гір можна тільки провівши деякий час в селах Говедарці, Білий-Іскір, Мала-Цирква або Добирсько.

У селах Странджа, Кістки, Бришлян, Младежко теж можна розміститися скрізь, а на початку червня можна стати свідком місцевого стародавнього ритуалу і танцю по розпеченому вугіллю.

Тому, найкращий спосіб для ознайомлення з традиціями Болгарії є сільський туризм . Завдяки відпочинку в сільському будинку, туристи можуть доторкнутися до традиційного побуту і культури країни. Гостинність болгар, унікальна місцева кухня, збережений фольклор, звичаї та ремесла, селища, архітектурні заповідники і красива природа перетворюють цей вид туризму на бажаний спосіб проведення відпустки [50].

Зазвичай гостей приймають в аутентичному будинку, побудованому в XIX чи XX столітті, а частина пригоди їжа, яку господарі готують з екологічно чистих продуктів, або ж з ароматними приправами, що збираються в найближчих лісах та полях. На селі є дуже цікаві заняття, можна допомогти господині в приготуванні якої-небудь спеціальної страви за старовинним рецептом, взяти участь у сільськогосподарських роботах, зайнятися верховою їздою і прогулятися до близьких пам'яток, зібрати букет ароматних трав і кошик лісових ягід чи грибів, об'їхати місцеві дороги на гірському велосипеді.

У іноземних туристів є можливість взяти участь в доїнні і сіножаті, виробництві домашньої бринзи, сиру, та варення. Майже в кожному сільському будинку готують домашню ракію і вино. На території досліджуваної держави існує і багато виноробних підприємств, що мають європейську і світову

популярність, а саме: Асеновград, Бургас, Брестовиця, Поморіє, Русе, Дамяниця, Евксиноград, Погреби Тодорова, Менада, Поморіє, Сакар.

Увечері туристи можуть розділити трапезу з господарями будинку. На столі можна побачити традиційні страви, звучать народні пісні і розповідаються місцеві повір'я і легенди. У більшості випадків гості беруть участь в приготуванні їжі. У деяких селах пропонуються і цікаві заняття, такі як уроки гончарної майстерності, іконопису або народних пісень і танців, демонстрації в'язання і вишивки та багато іншого. Сільські будинки для гостей можна знайти по всій країні. В районі гір Стара-Планина вони численні. В районі м. Велико-Тирново знаходиться архітектурний заповідник Арбанасі, який пропонує неповторну атмосферу. Недалеко від м. Габрово розташований інший архітектурний заповідник популярна дестинація село Боженці.

В горах Ріла можна зупинитися в селах Говедарці, Добирско, Мала-Церква, Білий-Іскір, Долна-Лазня і в інших місцях. В горах Родопи ніби кожне село гостинне і відкрито для гостей - Момчиловці, Гела, Широка-Ріка, Сміляни, Арда, Забирдо, Лештен, Ковачевиця, Долен, Триград, Ягодина і багато інших. Там туристи не тільки можуть спробувати унікальні страви місцевої кухні, але і можуть бути присутніми на конкурсі волинщиків.

В перлині гір Пірін - Банско у туристів є можливість бути присутнім при проведенні традиційних звичаїв цього краю, прогулянках на возах, дегустації місцевих вин. Відвідувачі можуть бути включені в реконструкцію «нападу гайдуків» або сфотографуватися в народних костюмах [50].

Виключно привабливі і села в горах Странджа, Граматиково, Кістки, Бришлян та інші. Там пропонуються прогулянки до старовинних млинів, валяння, їзда на ослах, і поїздки на возах, запряжених ослами. Тут туристи можуть поспостерігати за аутентичним танцем нестинарів на розпеченому вугіллі. У регіоні Добруджа, який називають житницею Болгарії, туристи можуть познайомитися з промислами селян, місцевим фольклором і кухнею і відвідати унікальні добрудзькі маєтки (чіфліці) [21].

Багато можливостей є і для ознайомлення туристів з традиційними болгарськими ремеслами, наприклад, різьбленням по дереву, вишивкою,

гончарною майстерністю, в'язанням і т.д. Такі можливості пропонуються в архітектурно-етнографічному музеї під відкритим небом «Етира» у міста Габрово, етнографічних комплексах «Старий Добрич» і «Чифлика» у Албені, в Банско етнографічному комплексі «Кулата», Казанлик, етнографічному ареальному комплексі Златоград, «Вароша» Благоевград, етнографічному комплексі «Бришлян» Малко-Тирново та ін.

У Болгаріє представлена значна кількість можливостей для знайомства з традиційними господарськими видами діяльності на болгарських землях виробництва рожевого масла, вина.

У Болгарії існує багатий фольклорний календар. До нього увійшли багато традицій і звичаїв, завдяки яким туристи можуть доторкнутися до болгарського побуту і культури – Сурва (Васильєв день), Іорданов день Богоявлення, Іванов день, Антонов день, Трифон-Зарізаний, Мартуване (Мартеніци), Сирни-Заговезни (Масляна), Кукеров день, Тодоров день, Благовіщення, Пасха, День Святого Георгія, Успіння Богородиці, Димитров день, Голяма-Задушниця (День поминання покійних), Святвечір, Різдво.

У багатьох болгарських селах збережені стародавні традиції і звичаї, які живі і донині. Це Лазарів день (Лазарева субота), Вербна неділя, обряди ляльок, колядки, нестинарство і багато інших. Цікавими є фольклорні фестивалі, а саме: Міжнародний фестиваль кукерів «Старчевата» (Разлогов), Міжнародний фестиваль маскарадних ігор «Сурва» (Перник), Фестиваль етносів (муніципалітет Белослав), Міжнародний фольклорний фестиваль (Велико-Тирново), Національний фольклорний фестиваль «Рожен», Міжнародний конкурс волинщиків в с. Гела [21].

Але хоча на території Республіки Болгарії знаходиться велика кількість найрізноманітніших за своїм профілем курортів, а туризм є однією з основ її економіки, галузь переживає деякі складнощі. До них належать, насамперед, погану координацію діяльності відомств у сфері виробництва, організації, управління та продажу туристичних послуг (продуктів); недостатньо розвинену національну та регіональну інженерну інфраструктуру з метою задоволення

сучасних потреб туристів; відсутність належної координації між туристичними підприємствами та ефективний контроль за підвищенням якості.

Уряд, бізнесові кола, науковці Болгарії приділяють значну увагу питанням виправлення ситуації у сфері туризму, подоланню негативних тенденцій.

Керівництвом Міністерства Туризму Болгарії було розроблено проект «Мультимедійний каталог туристичних об'єктів та електронний маркетинг Болгарії як дестинації», [31, с. 62] який був оприлюднений на офіційному сайті Туристичного Порталу Республіки Болгарії.

В інформаційному проекті міститься вся інформація про Болгарію як туристичний напрямок. На сторінці, туризм Болгарії розділений на наступні категорії:

- географічне розміщення та коротка інформація про історичний розвиток Болгарії;
- побут і культура;
- різні види туризму.

Проект здійснюється за фінансової підтримки Оперативної програми регіонального розвитку на період 2007–2013 рр. за співфінансування Європейського союзу за допомогою Європейського фонду регіонального розвитку. Проект фінансується за Схемою безоплатної фінансової допомоги.

Наукова спільнота Болгарії також займається проблематикою розвитку національного туризму [40].

Вчені відзначили, що в останні роки Болгарія поставила себе в якості основної мети в сфері туризму, розлучитися з застарілою моделлю - влітку на море, а взимку на лижи, та перетворитися у цілорічний туристичний напрямок. Таким чином, найбільш повноцінно будуть використовуватися природні, архітектурні та історичні пам'ятки країни, а туризм перетвориться в стійку галузь, успішно забезпечуючи промисел місцевого населення. Цю ідею заклали у стратегію сталого розвитку туризму до 2030 року, з акцентом на можливості спеціалізованого туризму. Такою була і тема національного круглого столу «Спеціалізовані види туризму виклики і перспективи», який відбувся у вихідні

дні в Аграрному університеті міста Пловдив, в якому взяли участь провідні вчені і дослідники. У рамках круглого столу були розглянуті можливості екологічного, винного, сільського та міського туризму, лише тепер розвивається повільний туризм, заснований на концепції здорового, повільного способу життя, що доступний до туристичного середовища людей з недугами [59].

Інтерес серед іноземних гостей на форумі, викликала доповідь Вероніки Денізової з університету національного та світового господарства, присвячена позитивному досвіду у сфері туризму невеликого чорноморського міста Каварна. Воно набуло популярності в якості культурної рок столиці Болгарії у зв'язку з проведенням щорічних заходів: Міжнародний молодіжний фольклорний фестиваль «З Болгарією в серці», Фестиваль мідій та риби, «Тиждень моря» та « Каварна рок-фест». Цей багатий культурний календар посприяв економічному розвитку регіону у якості нового привабливого напрямку, а також для продовження туристичного сезону. Протягом останніх років у місті виступало безліч болгарських та іноземних груп, серед яких «Motörhead», «Manowar», «Scorpions», «Deer», «Purple», «Europe» завдяки ініціативності мера міста Цонков Цонева. З кінця минулого року, Каварна має нового мера, проте майбутній розвиток міста в цьому напрямку знаходиться під питанням.

Однією з сучасних форм альтернативного туризму, є все ще слабо розвинений в Болгарії орнітологічний туризм. Він був розглянутий у доповіді Веселіни Атанасова-Георгієвої з університету імені професора доктора наук Асена Златарова. Сприятливі умови для розвитку цього виду туризму пропонує Бургаський регіон. Найбільш значущим чинником для цього виявляється прохід через болгарське узбережжя Чорного моря шляху Віа Понтіка. Це один з основних маршрутів перелітних птахів з Європи до Азії і Африки, серед яких 78% усіх білих лелек і вся популяція рожевого пелікана. У Європі, такі рідкісні види як царський орел , стерв'ятник та білоголовий сип. Озера Поморійське, Атанасовське, Мандренське та Вайське поблизу Бургаса, є пунктами маршруту Віа Понтіка, де мігруючі птахи традиційно зупиняються для відпочинку,

зимування та гніздування. Тому водно-болотні угіддя у регіоні є найпривабливішим місцем для орнітологів Болгарії та для тисячі туристів з Європи. Болгарське товариство захисту птахів та федерація «Зелені Балкани» створили саме там, два найкращих сучасних туристичних центри, для спостереження за птахами [40].

Галина Ілієва з економічного університету міста Варни, розглянула у якості можливості для розвитку туризму, азартний туризм, який не залежить від сезонних обмежень, та спрямований на ізраїльський ринок. Найпривабливішими для цього виду туризму виявляються болгарські чорноморські курорти Золоті піски та Сонячний берег. За даними доповіді, їх розвиток у цьому напрямку дуже успішний. Однак, слід, звернути увагу на заклади громадського харчування та на якість запропонованої їжі. У доповіді підкресляється що, форма харчування «Все включено» знизилася стандарти їжі, а для цього типу туристів виключно важлива якість запропонованих послуг [43].

Кажучи про альтернативний туризм, не можна не зупинити увагу на швидко набираючому популярності останнім часом винним туризмом, як у світовому масштабі, так і в Болгарії. Він перетворюється на провідний вид туризму для міста Мельник у південно-західній частині країни, та для Фракійської низовини. Кажучи про майбутній туристичний сезон, Ангелкова звернула увагу на масу нових проблем, з якими зіткнеться влітку болгарська туріндустрія, та порадила більше думати про те, як привабити туристів, а не підраховувати раз у раз збитки. Зараз Болгарія відчуває підвищений інтерес до себе з боку європейців, які як вважає Ангелкова, зможуть компенсувати дефіцит туристів з країн СНД. Судячи з прогнозів, які озвучила міністр, в цьому сезоні на 5% стане більше німецьких туристів, на 40% зросте туристичний потік з Литви та Латвії, на 5,10% зросте туристичний потік з Греції, Сербії та Туреччини, сусідів Болгарії на Балканах.

Ангелкова не стала заперечувати наявність великих проблем в болгарському туризмі, звернувши особливу увагу на низьку якість послуг, що надаються, та відсутність ефективних, добре підготовлених фахівців. Висвітлюючи кадрові питання, вона також розповіла про нові виправлення що

до закону про туризм, який дозволяють посилено контролювати у цій сфері. Місто Пловдив, відвідало понад 3 мільйони туристів у 2019 році, коли місто прийняло естафету культурної столиці Європи. «Про це, повідомив болгарський портал «Standart», заявив заступник мера Пловдива Стефан Стоянов на відкритті шостої міжнародної наради туроператорів. Він зазначив, що в минулому році іноземний туристичний потік у місті збільшився майже на 20% у порівнянні з 2013 роком, а внутрішній болгарський потік на 6%. Таким чином, загальне число прибулих туристів в минулому році склало більше 800000 чоловік. «Ці досягнення пов'язані з успішним просуванням міста як провідного центру культурного, історичного та подієвого туризму. Статус культурної столиці Європи 2019 року, проекти і заходи в цій галузі, а також багата культурна програма, яка буде реалізована, забезпечивши стійке зростання туристичного потоку у найближчі роки », - зазначив мер міста. За його словами, Пловдив прагне до щорічного зростання потоку у межах 12 або 15%.

Число європейських туристів в Болгарії в цьому сезоні знизилася на 15.5%, проте число російських туристів залишилося колишнім. Такі дані, за інформацією РСТ, наводить асоціація туроператорів і турагентств країни. При цьому загальне зниження туристичного потоку склало 5.7%. За словами голови асоціації Байко Байкова, зниження потоку з таких традиційних ринків, як Німеччина, Великобританія і Північна Європа стало стійким трендом кількох останніх років. З початку нинішнього року в Болгарію приїхало відпочиваючих з Німеччини на 10,4% менше, з Румунії на 17,8%, Голландії на 20,9%, Великобританії на 24,4%, Данії на 36,8%, Швеції на 36,9%. Також на 10% зменшився український туристичний потік [48].

У свою чергу державна статистика більш оптимістична та фіксує 17% зростання. За оцінкою туроператорів, причина різниці в тому, що міністерство туризму враховує ділові поїздки та візити до родичів як туристичні. При цьому у найближчий період, взимку експерти прогнозують деяке зниження російського гірськолижного туристичного потоку.

На даний момент в Болгарії стоїть питання про брак персоналу у сфері обслуговування. Кваліфікований персонал потрібен на основних курортах Болгарії. Серед усіх запропонованих вакансій сфери обслуговування, перше місце займає позиція бармена та офіціанта. Далі йдуть технічні помічники, кухарі та кондитери [42].

Для подальшого розвитку іноземного туризму, необхідне вдосконалення готельної бази та туристичної інфраструктури країни відповідно до світових стандартів.

Отже, туризм - є однією з провідних галузей економіки Болгарії. Країна має величезні можливості для розвитку різних видів туризму. Завдяки своєму стратегічному розташуванню в серці Балканського півострова, на роздоріжжі між трьома континентами, і завдяки наявності чотирьох міжнародних аеропортів, Болгарія знаходиться в двох годинах відстані від більшості європейських столиць і великих міжнародних аеропортів, які здійснюють польоти по всьому світу.

Це, поряд з тим, що країна має значну кількість трьох, чотирьох і п'ятизіркових готелів, розташованих як у великих міських центрах, так і на узбережжі Чорного моря і гірських курортах, є передумовою для зростаючого міжнародного авторитету країни в сфері конгресного туризму.

Чорноморські курорти Болгарії пропонують чудове поєднання конгресного туризму, відпочинку на морі і спа. Курорти болгарського Чорноморського узбережжя володіють можливостями організації подібних заходів і після закінчення літнього сезону - Варна, Бургас, курортні комплекси Албена, Золоті піски, Сонячний берег, курорт Святих Костянтина і Олени, Дюни, міста Светі-Влас і Приморсько. Гості курортів на північному болгарському узбережжі можуть попрактикуватися у грі в гольф на одних з кращих європейських і світових полів для гольфу. Можливості ділових зустрічей пропонує і місто Добрич.

Гірські курорти Банско, Боровець і Пампорово поєднують цілорічну можливість здійснення гірського та еко-туризму та ділові події. Тут учасники

конгресів мають можливість насолодитися одними з кращих лижних трас на старому континенті [75].

Таблиця 3.1

Дослідження туроператорів-лідерів з продажу турів до Болгарії

Критерії Компанії	Зручність сайту	Доступність цін	Асортимент турів	Досвід роботи	Пропозиція курортів Болгарії	Заг.бал
Join UP	5	5	5	4	5	24
Альф	4	4	3	5	5	21
Апех Tour	5	2	4	5	4	20
TPG	4	5	5	4	4	22
GTO	4	3	3	4	4	18
Coral Travel	4	2	4	5	3	18
Tui Ukraine	4	3	4	5	2	18
Аккорд- тур	5	4	5	5	2	21
Pegas Touristik	4	2	3	5	1	15

Популярність відпочинку в Болгарії на її чорноморському побережжі обумовлена, перш за все, сприятливим для відновлення здоров'я і відпочинку температурним режимом повітря і морської води, невеликою її солоністю, чистими пісочними пляжами, безпечною для здоров'я флорою і фауною. Все це робить Болгарію у наш час одним з улюблених місць відпочинку широких верств населення.

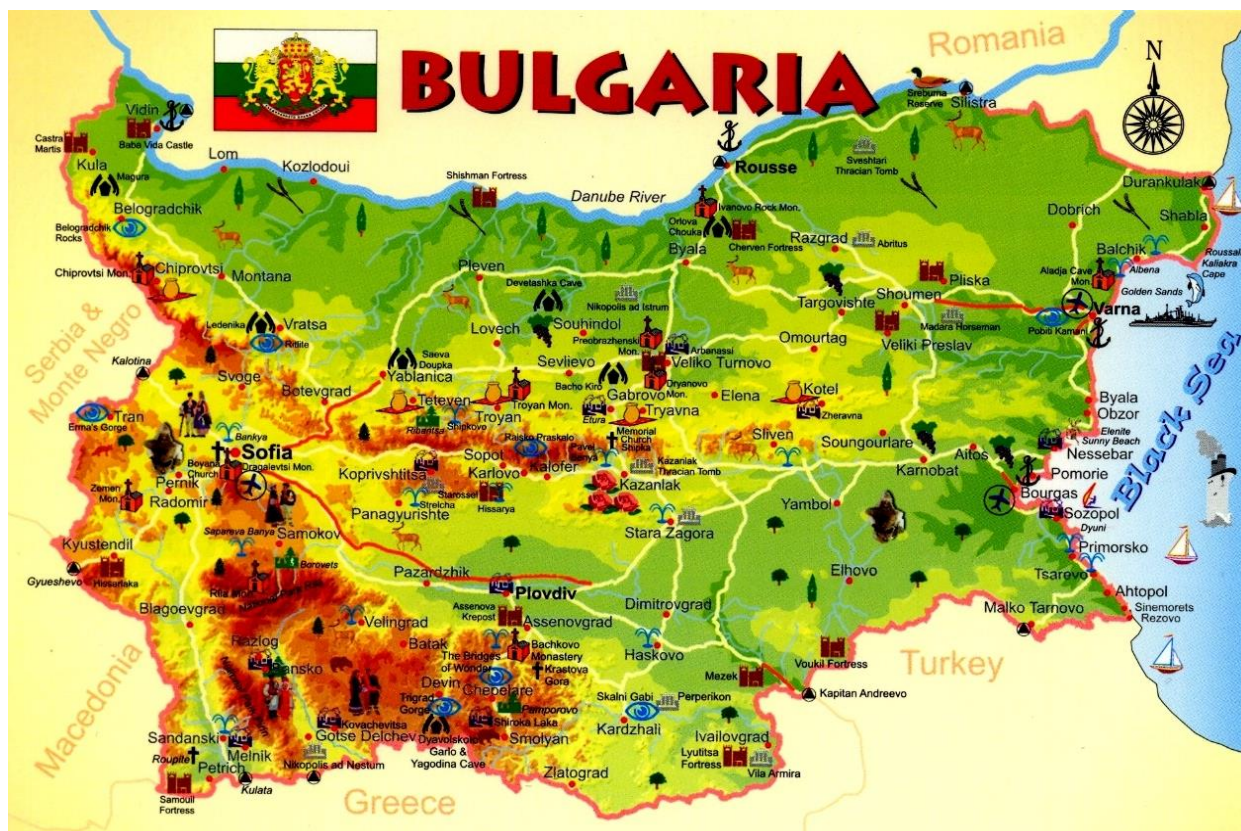

Рис. 3.1. Карта Болгарії

Аналізуючи статистичні дані про кількість туристичних прибуттів до Болгарії з 2014 по 2019 роки, можна зробити висновок, що з кожним роком кількість туристів збільшувалася в середньому на 1 млн. осіб. Зріст кількості туристичних прибуттів до Болгарії був зумовлений тим, що туристична галузь поступово виходила на новий рівень, Болгарія може запропонувати туристам якісний відпочинок на рівні з іншими популярними європейськими курортами.

За статистичними даними [58] нижче представлена таблиця 3.2, з якої видно динаміку кількості туристичних прибуттів (млн осіб) до Болгарії, а також динаміку доходів від туризму (млрд. дол. США) у період з 2014 по 2019 роки.

Таблиця 3.2

Динаміка кількості туристичних прибуттів до Болгарії та доходів від туризму

	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Кількість туристичних прибуттів, млн. ос.	9,4	9,3	10,6	11,5	12,3	12,5
Доходи від туризму, млрд.дол.США	4,5	3,5	4,1	4,6	5,0	4,8

Джерело: складено за [58]

Аналізуючи дані таблиці, можна зробити висновки щодо наявної позитивної динаміки у вигляді щорічного збільшення кількості туристичних прибуттів до Болгарії. Щорічно кількість збільшувалася близько на 1 млн осіб, окрім 2014-2015 років. Це пов'язують із тим, що туристи з Росії майже не відвідували Болгарію того року через спад курсу рубля до дол. США. Проте, з наступного року кількість туристів лише збільшувалася. На рис. 3.2 видно, наскільки зросло відвідування Болгарії, а саме у період з 2014 по 2019 рік кількість туристичних прибуттів збільшилася на 3 млн осіб.

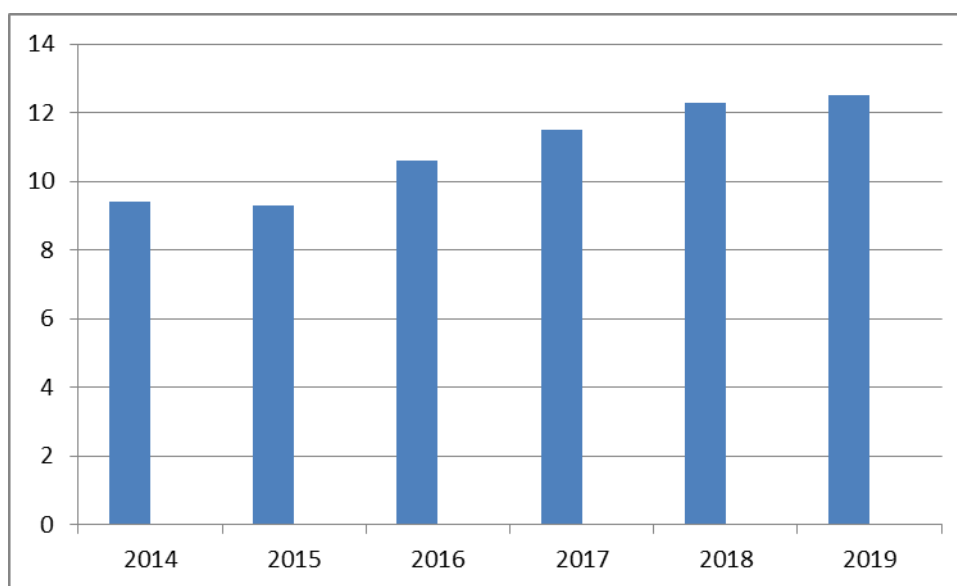

Рис. 3.2. Динаміка кількості туристичних прибуттів (млн. осіб) у Болгарії за період 2014-2019 рр.

Джерело: [58]

Щодо даних про доходи від туризму, видно, що їх кількість кожного року з 2014 по 2019 збільшувалися приблизно на 0,5 млрд. дол. США, окрім 2015 року, коли дохід зменшився на 1 млрд. та 2019 – на 0,2 млрд. Проте, у 2016 році, після втрати майже 21% доходів, країна підняла рівень доходів на 16,22% за рік, що є вражаючою цифрою після такого спаду. Хоча доходи Болгарії не є дуже стійкими, як правило вони мають тенденцію збільшуватися, так само і кількість туристичних прибуттів. Щодо даних на 2019 рік, кількість туристичних прибуттів впала на 0,2 млн, а доходи від туризму на 0,2 млрд, що не є критично низькими показниками відповідно до інших років, навіть в

умовах пандемії, що розпочалася наприкінці року, а також фактору «не сезону» у країні у дану пору року. На рис.3.3 зображена динаміка доходів від туризму у вигляді стовпчастої діаграми.

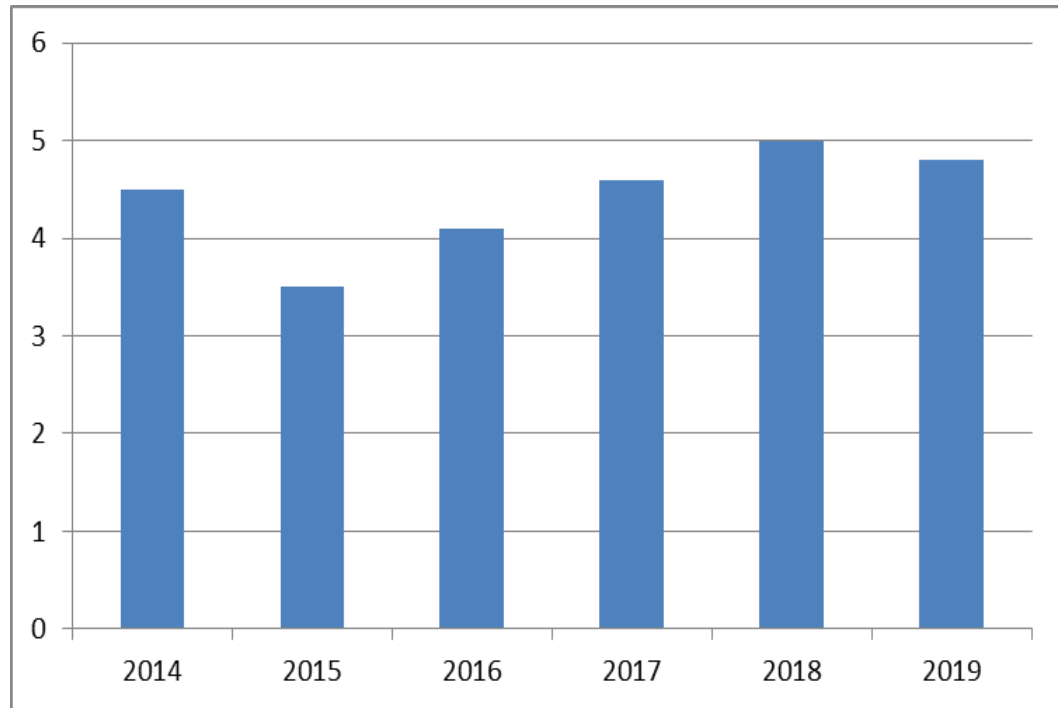

Рис. 3.3. Динаміка кількості доходів від туризму в Болгарії (млрд. дол. США) за період 2014-2019 рр

Джерело: [58]

Проаналізувавши дані про місце Болгарії серед країн світу за кількістю туристичних прибуттів, можна чітко побачити поступове підвищення у рейтингу, окрім 2015 року, коли країна опустилася на одне місце нижче. Проте далі, у 2016 році, з 40 місця піднялась на 37, а з 2017 по 2019 стабільно тримається на 36 місці. Цей показник не є одним з найкращих серед країн, проте Болгарія тримається на своєму достойному місці, а також поступово розвивається.

Щодо рейтингу місця Болгарії серед інших країн за доходами від туризму, то можна відзначити, що стан є досить нестабільним. Проте, з 2018 до 2019 року, Болгарія піднялася у рейтингу з 51 до 46 місця, що є досить хорошим показником.

У наведеній таблиці (табл. 3.3) можна побачити як змінювалося місце Болгарії у рейтингу серед країн світу за кількістю туристичних прибуттів, а

також за доходами від туризму.

Таблиця 3.3

Місце Болгарії за показниками розвитку туризму

	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Місце серед країн світу за кількістю туристичних прибуттів	39	40	37	36	36	36
Місце серед країн світу за доходами від туризму	48	54	50	51	51	46

Джерело: [58]

За даними NSI (Національний Статистичний Інститут) [34], розглянемо кількість іноземних туристів, а саме з яких країн вони прибували до Болгарії найбільше. Актуальними даними будуть дані за 2019 рік, адже дані за 2020 рік через наслідки пандемії COVID-19 не розглядаються. Найбільше іноземних туристів приїхало до Болгарії з Румунії – 2,1 млн осіб, а румуни особливо активно відвідували Болгарію в серпні.

На другому місці – турки – 1,6 млн осіб, а також найбільш турецьких гостей були в серпні.

На третьому місці – греки. Болгарію відвідали 1,2 млн осіб, і знову найбільше відвідувань було в серпні.

Таким чином, до трійки лідерів входять країни, що межують з Болгарією, що, в принципі, цілком природно. Болгари також найчастіше їдуть в Грецію, Туреччину і Румунію.

Потім: Німеччина (948 тис. осіб), Сербія (679 тис. осіб), Північна Македонія (605 тис. осіб), України (596 тис. осіб), Велика Британія (508 тис. осіб), Росія (460 тис. осіб), Польща (445 тис. осіб).

А якщо говорити про найменшу кількість туристів, то найменше в Болгарії бачать гостей з Мальти – за рік всього 3594 людини. Рідко приїжджають до Болгарії японці (12024 на рік), жителі Словенії, Португалії та

Канади (від 19 до 22 тисяч осіб). Для кіпріотів, хорватів, фінів, швейцарців та ірландців Болгарія теж не дуже популярна. Загалом, у 2019 році до Болгарії прибуло 12,5 млн осіб.

За даними Міністерства туризму Болгарії [44], туристичний сектор зараз становить близько 12% валового внутрішнього продукту Болгарії – важливий зріз економіки, особливо якщо, крім прямих надходжень, наслідки також враховують присутність туристів в інших галузях, таких як транспорт, харчування, послуги, які не завжди легко виміряти кількісно.

Туризм є пріоритетним сектором у Болгарії, і в 2019 році він становив 11,6% у частці доходів від туризму у ВВП країни та підтримав приблизно 93 тис. робочих місць.

З усього туризму у Болгарії, який у 2019 році зареєстрував загальний оборот близько 8,4 млрд. левів (майже 5 млрд. дол. США), 70% займає літній туризм, який найбільше розвивається на чорноморських курортах, розкинутих на майже 400 кілометрів узбережжя Чорного моря. Ось чому статистика, яка надійшла на початку липня і показала різке зниження на 20% бронювань та проживання з 2018 року, швидко викликала стурбованість щодо туристичної галузі країни.

Наукова спільнота Болгарії також займається проблематикою розвитку національного туризму. Так, у 2016 році в Аграрному університеті міста Пловдив і відбувся Національний круглий стіл на тему «Спеціалізовані види туризму - виклики та перспективи».

Таким чином, необхідно зазначити, що літній туризм в Болгарії справді зафіксував значний зріст за останні роки. Насправді, останні кілька років були надзвичайно складними для деяких класичних туристичних напрямків у середземноморському районі, таких як Туреччина, Туніс та Єгипет, які між політичними проблемами та нестабільністю зазнали проблем із туристичними потоками, особливо міжнародних туристів, у зв'язку з виникненням коронавірусної пандемії.

3.2. Проблеми використання ресурсного потенціалу країни у формуванні туристичних пропозицій

Враховуючи про значні переваг туристичного комплексу в Болгарії, необхідно зазначити, що функціонування туристичної сфери в даній державі має негативні сторони та проблеми на законодавчому рівні та практиці. До основних проблем в наш час, розвитку туристичного комплексу у Болгарії, на наш погляд, необхідно виділити п'ять пріоритетних груп, а саме: безпекові, економіко-соціальні, законодавчо-управлінські; культурно-ментальні та організаційно-територіальні. До законодавчо-управлінських відноситься слабка чинна національна нормативно-правова база, інколи дуже відрізняється від європейської, що регламентує роботи підрозділів в туристичній сфері на території держави [3, с. 56].

Наприклад, варто зазначити, що у Болгарії існують державні закони та постанови уряду, які обмежують роботу іноземних інвесторів на території досліджуваної держави, включаючи прямі інвестиції в туризм.

Крім того, влада країни зазначає, що більшу частку доходів від іноземного туризму будуть отримувати іноземні інвестори. У зв'язку з цим, Болгарія впустила на свою територію інвесторів у сфері будівництва та готельного бізнесу. Вважаємо, нерезультативною залишається управлінська політика країни стосовно раціонального застосування туристичних ресурсів, а також політика органів влади на місцевому рівні щодо розподілу отриманих коштів від туристичної сфери та можливостей їх спрямування на подальший розвиток туристичної інфраструктури та обслуговуючого сервісу.

Крім того, на низькому рівні знаходиться державна кадрова політика у туристичній сфері, яка не бере до уваги динамічних в наш час потреб, а саме: існування обслуговуючого персоналу зі знанням англійської мови та надання якісних послуг на високому рівні. Керівництво Міністерства праці та освіти Болгарії підкреслюють, що підготовлені для здійснення професійної діяльності у туристичній сфері зазначеної держави кадри, у не літні місяці – для пляжно-рекреаційного, для гірськолижного – залишаються без роботи [5].

На основі цього, вважаємо, що керівництву Болгарії необхідно створити нову стратегію професійної підготовки туристичних кадрів та належну програму системного розвитку туризму в державі, яка має орієнтуватись на те, щоб іноземний туризм став більш прибутковим впродовж всього року, враховуючи при цьому можливість стимулювання тих туристичних галузей, які теж можуть приносити прибуток у міжсезоння .

До таких туристичних галузей відноситься діловий туризм, який набирає значних обертів в країні, а також подієвий, етнографічний, сільський, гастрономічний і релігійно-паломницький. Як вважають більшість фахівців, на низькому рівні знаходиться рекламно-інформаційна робота стосовно надання туристичних послуг та їх різноманіття в державі. Тому на наш погляд, на туристичних Інтернет-сайтах необхідно втілити обов'язковий показ рекламної та ділової інформації для іноземних туристів на іноземній мові.

Крім того, вважаємо, що органам влади на місцевому рівні в місцях туристичної привабливості та місцях відпочинку іноземних туристів необхідно розмістити маркування та білборди з важливою інформацією на англійській та іншими іноземними мовами.

Крім того, органам державної влади необхідно внести чіткість і зрозумілість щодо цін на існуючі туристичні послуги в різних туристичних підрозділах, вказати про можливі ризики та небажані моменти стосовно туристичного обслуговування клієнтів з інших країн та можливі кроки відшкодування збитків у випадку неякісного надання туристичних послуг. У зв'язку з тим, що Болгарія має безвізовий режим із багатьма європейськими країнами, вона не входить у зону євро, тому іноземним туристам необхідно проводити обмінні валютні операції на її території. Тому на обміні валют у Болгарії часто спекулюють та курс прийому валюти у більшості випадків буває штучно занижений і завищений.

Відомі такі ситуації, коли в болгарських туристичних закладах іноземцям було відмовлено в наданні деяких готельних послуг, які входили у вартість туру на батьківщині. А також з них вимагали додаткової оплати чи збільшення цін за номери в готелі, акцентуючи увагу на тому, що туроператори, які продали

даний тур, не володіють детальною інформацією про реальну вартість послуг в готелі, або наявність оплачених заброньованих місць у ньому, які в цей час зайняті.

Іноді, туристам з інших країн у Болгарії пропонують нав'язливі послуги (наприклад, відвідати розважальний заклад чи ресторан, спробувати національні блюда, за які їм необхідно платити). Необхідно зазначити, що криміналу у зазначеному аспекті не виявлено, але така нав'язлива поведінка створює певні незручності для іноземних туристів, які не володіють болгарською мовою. Стосовно громадян Болгарії та туристичних кадрів, то вони часто володіють англійською мовою на низькому рівні [43].

Крім того, існують і відповідно ментально-етнічні особливості болгарського населення стосовно обслуговування туристів з інших країн. Тому, як приклад, необхідно підкреслити, що болгарське населення є гостинними та привітними, і в них не прийнято відмовляти гостям, які приїхали на їх територію. Також у торгових точках на вулиці завжди завищують ціни для туристів з іноземних країн, хоча можливий торг.

Як вказують багато фахівців з туристичної сфери, болгарський народ є не пунктуальними. У більшості випадків туристи довго чекають замовлені ними страви в ресторанах, а також на виклик таксі чи зустріч із гідом.

Відповідно до того, що Болгарія є безпечною державою, іноземних туристів можуть штрафувати, якщо вони не правильно припаркували автомобіль, навіть якщо у даному місці не було видно дорожніх знаків чи оголошень. Крім того, водіїв можуть оштрафувати навіть за те, що вони купили болгарську «вінету» та не прикріпили її на лобове скло автомобіля. А також, в Болгарії поліцейські можуть виписати штраф іноземним туристам за перехід вулиці у невстановленому місці, а наприклад, до місцевих жителів це не приймається. Але при цьому, поліція майже не проявляє інтерес до іноземних туристів. Тому, якщо не перевищувати швидкість на автомобілі, то вони не будуть зупиняти машини, які мають іноземні номери [21].

Але варто зазначити, що негативним чинником для туристів є велика кількість у Болгарії бідних циганів, які заважають туристам, коли останні

гуляють вулицями, аж поки цигани не отримають милостиню. Поліція, як правило, на таку поведінку циганів не реагують, оскільки даний народ в Болгарії є специфічним соціальним прошарок, який функціонує за власними правилами. Особливо їх багато у місцях масового скупчення туристів, наприклад, поруч з відомими пам'ятками історії та культури, музеїв, монастирів, торгівельних точок. Крім того, у цій країні трапляються крадіжки в іноземців майна, матеріальних цінностей та грошей у громадському транспорті та місцях масового скупчення громадян, а також на пляжах.

Відповідно до вище зазначеного, туристичним підрозділам необхідно створити відділи спеціальної пляжної поліції, яка б здійснювала спостереження за дотриманням правопорядку на територіях пляжу та в місцях масового відпочинку громадян. На думку значного обсягу експертів, для іноземних туристів у містах Болгарії небезпечним є велика кількість бродячих тварин, які заражені сказом, що можуть нести серйозну загрозу для здоров'я туристів, які приїхали на відпочинок. Туроператори, які відправляють туриста на відпочинок, попереджають, що бували такі ситуації, коли після прийому душу на пляжах у туристів було виявлено дерматологічні та рото-вірусні інфекції. Часто були випадки, коли туристи отримували сонячні опіки, насамперед у дітей. Але спеціалісти, зазначають, що узбережжя Болгарії є однією із безпечних у світі, де не виявлено підводних обривів, великого каміння, медуз, морських їжаків, небезпечних риб; вода помірно солоната та тепла [11].

До однієї із слабких рис болгарського сервісу в наш час, що лякає іноземних туристів, це низький рівень володіння англійською мовою більшої кількості обслуговуючого персоналу, які працюють в готелях, ресторанах, поліцейських органів, а також нестача гідів-перекладачів у музеях, маршрутних екскурсійних бюро, особливо в розпал туристичного сезону. На основі цього, велика кількість туроператорів Болгарії часто запрошують працювати іноземних студентів, які володіють англійською.

Крім того, до основних проблем економічної сфери Болгарії є недосконалий стан їхніх доріг. Навіть міжнародні траси у зазначеній країні мають проблеми стосовно їх зручності та безпечності, у зв'язку з тим, що вони

завантажені далекобійним транспортом. У Болгарії не має відсутня відповідна кількість потужних міжнародних магістралей. Також, варто зауважити, що багато доріг у цій державі пролягають у гірській місцевості, що ускладнює руху, через зсуви, перекриття автошляхів та розмиванням доріг після дощу.

Навідміно від міст Софії, Бургаса та Варни, пасажирський автотранспортний парк Болгарії, є застарілим і потребує повної модернізації [11], як більшість пасажирських суден і поромів, що здійснюють свій курс водами Дунаю та Чорного моря. Крім того, на основі проведення статистичного дослідження було визначено, що тільки 25 % готелів в Болгарії є новими та оснащені відповідно до існуючих нових стандартів світової сертифікації, що складають 4 та 5-зіркові заклади готельного господарства. Ще 30 % готелів оновлені на базі відомих старих готелів на прибережній Чорноморській території, а 45 % – необхідно оновити та обладнати [50].

Органам державної влади необхідно більш активніше застосовувати зазначений потенціал з метою реконструкції існуючого ресторанного та готельного фонду. Порівняно низьким є рівень туристичного обслуговування в сільській місцевості й віддалених від центру та Чорного моря територіях держави. Існують також територіальні диспропорції стосовно розвитку туристичного комплексу Болгарії. Насамперед, на достатньому рівні знаходиться туристична інфраструктура у Приморському пляжно-рекреаційному районі з її обслуговуючим комплексом та в Столичному районі (у м. Софії та прилеглих культурно-туристичних зонах), у яких акцентовано їх значну концентрацію. Необхідно зазначити, що в Західних областях держави та в гірській місцевості, вона досить слабка, що теж необхідно брати до уваги владі країни при плануванні розвитку туристичного комплексу держави на майбутнє.

Крім того, підкреслимо, що у Болгарії досить розвиненою є система туристичного обслуговування їхніх громадян та туристів. Тому, як зазначає влада країни, необхідно збільшити частку туристів останніх для наповнення бюджету держави. Але існуючі проблеми перешкоджають збільшенню попиту на болгарські туристичні послуги на міжнародному ринку. На основі цього,

уряду Болгарії необхідно врахувати брати до уваги існуючі проблемні питання для їх подальшого розв'язання та в подальшому активно здійснювати свою професійну діяльність на законодавчому рівні стосовно реалізації стратегій розвитку туризму в Болгарії.

3.3. Перспективи розвитку нового туристичного продукту Болгарії на основі туристичних ресурсів

До нових напрямів у сфері туризму, що лише знаходяться на етапі розвитку у Болгарії, і набули швидкого темпу у європейських країнах належить гольф-туризм і Spa-туризм.

У європейських країнах гольф являю собою багатомільйонну індустрію. Необхідно зазначити, що полів для гольфів, на яких активно можна реалізовувати відповідну діяльність, у досліджуваній державі існує незначна кількість, тому першим був відкритий в 2000 році Ihtiman Golf Club, який знаходиться біля міста Іхтіман, та окреслюється як гольф-поле на 18 лунок- і його створення швидко активізувало популярність та актуальність гольфу серед громадян Болгарії і швидкому збільшенню значної кількості гравців. Ї

А наприклад, вже у 2004 році в районі м. Слівен був розбудований гольф-курорт за усіма європейськими стандартами, який йменували як St. Sofia Golf Club & SPA. Важливо підкреслити, що гольфоманія активно розвивалися і на гірськолижних курортів Болгарії. З офіційним відкриттям першого гольф поля в регіоні Бансько і Видолинка, Бансько перетворюється на центр багаточисельних гольф проектів.

Таким чином, на основі вище зазначеного, в Болгарії є найкращий потенціал для розвитку гольф-індустрії. Крім того, дана країна має м'який клімат, що сприяє комфортно здійснювати гру на полі і взимку. Вільний місьць існує велика кількість, особливо якщо брати до уваги будівельні майданчики, які знаходяться недалеко від щільно забудованих курортних зон, наприклад, Сонячного берега чи Золотих Пісків. Враховуючи всі зазначені переваги, Болгарія все таки не має в наш час значного обсягу гольф-полів.

Крім того, в 2008 - 2009 рр. завершили у державі будівництво декількох гольф-комплексів.

Планувалося реалізації деякі знакові для болгарської гольф-індустрії проекти, серед яких можна назвати наступні: Thracian Cliffs, Black Sea Rama Golf & Country Club, Lighthouse Golf Resort, Summerland Golf & Beach Club.

Більшість фахівців даної сфери виділяють проект Black Sea Rama Golf & Country Club і зазначають, що він є найрозкішнішим в Болгарії і першим в державі гольф-комплексом за європейськими стандартами

Фахівці туристичної сфери які працюють в болгарському напрямі, роблять висновки, що гольф-нерухомість даної держави має підвищений попит у іноземних покупців.

Наприклад, здаючи гольф-нерухомість в оренду, Болгарія може мати відмінний дохід, який буде складати – 7-10% в рік. Таким чином, бальнеологічні, гірські, морські курорти Болгарії вступають в конкурентну боротьбу з гольф-індустрією [58].

Друге місце по популярності після пляжного відпочинку належить СПА-туризму в Болгарії. Зазначений вид туризму забезпечує 3% від загального туристичного доходу держави. У Болгарії на даний час побудовано велику кількість бальнео, спа- і велнес-центров. І сьогодні можна побачити велику зацікавленість інвесторів до їх будівництва, основою для цього є існування відмінних умов для відвідування впродовж всього року.

Крім того, Болгарія займає одне з перших місць в усьому світі по ресурсу мінеральних вод. На території зазначає держави діє понад 600 мінеральних джерел, але переважно, теплих і гарячих. В південно-західній частині Болгарії (наприклад, курорти Кюстенділ, Катаріно, Велінград, Санданськи, Хиссар, Варшетц) розміщена найбільша кількість джерел цілющої води, переважно слабо мінералізованої. А от у Сапаревій лазні функціонує гейзер, який є єдиний на Балканах.

Отже, саме сфера СПА-туризму в Болгарії відзначає зростання на 7%, якщо проводити паралель з попередніми роками.

Як зазначають більше фахівців туристичної індустрії, в найближчих час Болгарія стане найбільш привабливим місцем для отримання СПА-послуг, у зв'язку з тим, що вона пропонує комплексні пакети процедур, додаткові бонуси, мінеральні води, грязьові процедури, різні види масажу, а також унікальні кліматичні умови. Зазначені чинники сприяють реалізовувати якісну профілактику і реабілітацію різних захворювань [57].

Варто зазначити, що у Болгарії є лікувальні грязьові родовища. На побережжі Чорного моря можна побачити п'ять лиманових осадових грязьових озер-в Шабле, Тузлата-Балчик, Варне, Помор'є, Бургасе. А наприклад, у центральній і західній Болгарії є торф'яні родовища.

Крім того, природним багатством Болгарії є специфічний її клімат, тому у цій державі набуває популярності кліматолікування, якщо людина має проблеми з алергічними і хронічними запальними захворюваннями верхніх дихальних шляхів. Наприклад, у м. Санданськ, який характеризується неповторним кліматом і повітрям існує найкраща лікарня в Європі, де здійснюють лікування бронхіальної астми.

Величезне багатство лікувальних факторів, які має Болгарія, сприяє успішно здійснювати лікування серцево-судинних, легеневих, психічних і неврологічних захворювань, хвороби опорно-рухового апарату.

Крім того, в чорноморській курортній зоні Болгарії майже всі готелі активно пропонують spa – пропозиції на основі мінеральних вод. Одночасно, можливо підібрати велику кількість інших методів, а саме: виноградотерапію, кріотерапію, мурсальські та молочні ванни, ароматерапію і SPA-капсули. А от в глибині країни існують основні оздоровчі центри, які застосовують мінеральні і грязьові ресурси. А в таких природних заповідниках, як: Санданськи, Пампорово, Хисар і Велінград можна сходити на мінеральні ванни, шоколадні обгортання, релаксуючі масажі. Особливе викликає захоплення відпочивальників відвідування басейнів, які насичені мінеральною водою. І значна частка туристів вважають, що цей метод є найбільш ефективним для зняття стресу і відвернення від життєвих неладів. Але найбільш популярним є оренда особняків [57].

Однією з сучасних форм альтернативного туризму є все ще слабо розвинений в Болгарії **орнітологічний** туризм. Він був розглянутий у доповіді Веселини Атанасової-Георгієвої з Університету імені Асена Златарова. Сприятливі умови для розвитку цього виду туризму пропонує Бургаський регіон. Найбільш значущим фактором для цього є шлях Віа Понтіка, який проходить через болгарське узбережжя Чорного моря – це один із основних маршрутів перелітних птахів із Європи в напрямку Азії та Африки, серед яких 78% всіх білих лелек і вся популяція рожевого пелікана в Європі, такі рідкісні види як царський орел, звичайний стерв'ятник і білоголовий сип. Озера Поморійське, Атанасовське, Мандренське і Вая поблизу Бургаса є пунктами маршруту Віа Понтіка, де мігруючі птахи традиційно зупиняються для відпочинку, зимовки і гніздування. Тому водно-болотні угіддя в регіоні є цікавим місцем для орнітологів Болгарії і для тисяч туристів з Європи. Болгарське товариство захисту птахів і федерація «Зелені Балкани» створили саме там два найкращих сучасних туристичних центру для спостереження за птахами.

Також серед можливостей для розвитку туризму, що не залежить від сезонних обмежень, є **азартний туризм**, спрямований на ізраїльський ринок. Найпривабливішими для цього виду туризму виявляються болгарські чорноморські курорти Золоті піски і Сонячний берег. За моїми даними їх розвиток у цьому напрямку є дуже успішним. Слід, також, звернути увагу на заклади громадського харчування та на якість пропонованої їжі. Форма харчування «Все включено» знизилася стандарти їжі, а для цього типу туристів дуже важлива якість пропонованих послуг.

Говорячи про альтернативний туризм, не можна не звернути увагу і на швидко набираючий популярність **винний туризм**, як у світовому масштабі, так і в Болгарії. Він перетворюється на провідний вид туризму для міста Мелник, в південно-західній частині країни, і для Фракійської низовини.

Таким чином, на основі вище зазначеного, необхідно підсумувати, що Болгарія – це чудова держава, яка має значні і унікальні можливості для здійснення відпочинку влітку та взимку: у ній є гірськолижні курорти, пляжі з

золотими пісками, зелені ліси, лікувальні мінеральні джерела, храми і монастирі, велика кількість природних, архітектурних та історичних пам'яток. Кліматичні особливості допомагають розвивати в дослідженій нами державі різні види туризму. Існування на території країни найцікавіших природних об'єктів приваблюють значний обсяг туристів.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного нами дослідження на тему «Ресурсний потенціал Болгарії як чинник туристичної пропозиції» були зроблені наступні висновки:

Визначено, що Болгарія є унікальною та неповторною державою. Вона включає в себе історії різноманітних культур. На основі відмінно розвиненої індустрії транспорту не існує проблем стосовно прибуття туристів в країну, а також здійснення внутрішніх переміщень. Дана країна є однією з найбільш привабливих в регіоні, у зв'язку з тим, що має найбагатшу та різноманітну культуру та історію. З кожним роком потік туристів збільшується, а туристична інфраструктура Болгарії продовжує активно розвиватися.

Болгарія на своїй території має цінні художні та архітектурні свідчення своїх розвинених культур, що робить її найпривабливішою для людей, які мають значний інтерес до історії і культури.

Крім цього, Болгарія має незайману природу з біологічним розмаїттям. Таким чином, різноманітна культурна і природна спадщина Болгарії була оцінена на високому рівні ЮНЕСКО – ООН з питань освіти, науки і культури.

Визначено, що в державі організовують та проводять значну кількість фольклорних фестивалів, а саме: Багатожанровий фестиваль талантів ZIRKA, Міжнародний фольклорний фестиваль у м. Бургас, Міжнародний фестиваль-конкурс танцю та пісні «Чорноморські викрутаси-2022» на курорті Сонячний Берег, Національні фольклорні фестивалі «Рожен» і «Копрівштиця», Національний фестиваль «Квітуха Фракія співає і танцює».

З 2007 року Болгарія є членом Європейського союзу, з 1955 – Організації Об'єднаних Націй, а з 2004 в НАТО. Болгарія є державою засновницею Організації з безпеки та співробітництва в Європі і тричі займала місце в Раді Безпеки ООН. Її ринкова економіка входить до Єдиного європейського ринку і здебільшого покладається на послуги, за якими слідує промисловість, особливо машинобудування та видобуток металів, корисних копалин і переробка сировини, а також сільське господарство.

До однієї з головних галузей економіки відноситься туризм, а основним напрямком керівництва Болгарії є розвиток туристичної сфери.

На основі цього Міністерство Туризму Болгарії розробив Проект «Мультимедійний каталог туристичних об'єктів та електронний маркетинг Болгарії як дестинації», який був представлений на офіційному сайті Туристичного Порталу Республіки Болгарії та в якому зазначена детальна інформація про Болгарію як основний туристичний напрямок.

Останнім часом країна поставила перед собою мету у сфері туристичної діяльності: влітку на море, а взимку на лижах, і цілий рік проводити роботу у даному напрямку. На основі цього, найбільш повноцінно будуть реалізовуватись природні, архітектурні та історичні пам'ятки держави, а туризм перейде в стійку сферу, успішно сприяючи промисел місцевих громадян.

Дана ідея сформована та відображена в Стратегії сталого розвитку туризму до 2030 року з подальшим розвитком спеціалізованого туризму.

Таким чином, Болгарія є однією з найпопулярніших напрямків для відпочинку українських родин влітку, у зв'язку з близьким розташуванням з Україною, а також невисокі ціни, які доступні українському туристу. Крім того, українсько-болгарські відносини характеризуються співпрацею у сфері туризму.

Крім того, у Болгарії можна знайти значну кількість пропозицій стосовно житла: від економних баз відпочинку до VIP-готелів. До того ж останнім часом готельний фонд країни активно реконструюється, і до початку сезону кожен готель здійснює відмінний косметичний ремонт.

Більшість готелей Болгарії категорії 3* і 3* люкс. З кожним роком з'являється все більше готелів 4* і 5*. Обслуговування там здійснюється на європейському рівні. А у столиці та великих містах розміщені хостели для туристів, які не мають достатньо коштів.

Відпочинок в літній період це відвідування чорноморське узбережжя Болгарії. Окрім місцевих краєвидів і культурних пам'яток, необхідно насолодитися місцевими ароматними і смачними стравами.

Головними в туризмі та задовольняють основні потреби людей є готельна та ресторанна діяльність.

У лютому 2020 року під час зустрічі Посла України в Болгарії Віталія Москаленка із Міністром туризму Болгарії Ніколіною Ангелковою обговорювалося про позитивні досягнення, які вдалося отримати у даному напрямі. Насамперед, за підсумками 2019 року були виділено рекордні темпи збільшення кількості українських туристів в Болгарії.

Зазначена позитивна динаміка у розвитку українсько-болгарського співробітництва сприяє поглиблення співпраці у даній сфері. Отже, туризм в Болгарії характеризується великим потенціалом, і країна стає все більш цікавішою для відвідування її українськими та туристами з інших країн світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анотація «Проекту організації території регіонального ландшафтного парку «Сеймський», охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів та об'єктів». URL: <https://sorada.gov.ua/content/20180226-rpl/annotacia-rpl.pdf>.
2. Бакурова Г.В. Оцінка рекреаційної привабливості регіону / Г.В.Бакурова, Д.В.Очеретін // Збірник наукових праць. – Вип. 183 у 3-х т.– Дніпропетровський ДНУ, 2002. – С 617-622.
3. Божинова М. Экономический потенциал Болгарии. Путеводитель инвестора / М. Божинова, П. Пейковска, К. Жекова. – М.: Центр пром. Республики Болгария в Москве, 2008. – 160 с.
4. Борисюк О.А. Географічний регіон як об'єкт туристичного маркетингу / О.А.Борисюк, І.М.Дудник, О.П.Беркова // Вісник Київського національного університету імені тараса Шевченка. Серія: Географія. – 2019. – Вип. 4 (74). – С. 23-31.
5. Борисюк О.А. Туристичний маркетинг як інструмент дослідження регіонального туристичного ринку / О.А.Борисюк // Географія та туризм: зб. наук. праць.– К.: Альтер-прес, 2015.– Вип. 33. – С.29-37.
6. Бургас. URL: <http://bourgas.ru/6-mln-inturistov-posetili-bolgariyu-za-8-mesyacev-2016-goda/>
6. В'їзний туризм /Авторський колектив: Коваль П.Ф., Алешугіна Н.О., Андреева Г.П., Зеленська О.О., Григор'єва Т.В., Пархоменко О.Г., Дудко В.Б., Михайловський М.О., Бондар С.І. Навчальний посібник. – Ніжин, Вид-во Лук'яненко В.В., 2010. – 304 с.
7. Генеза ринкової економіки: Терміни, поняття, персоналії / За наук. Ред.. Г.І.Башнянина і В.С.Іфтемічука. – Львів: «Магнолія 2006», 2007. – 688 с.
8. Горбунова О.В., Михайлин А.Н. Роль и принципы туристического районирования в Болгарии // Управление, 2018. – № 2(20). – С. 19–25.
9. Горбунова О.В. Современное состояние туристического сектора в Болгарии // Вестник университета, 2018.– № 4.– С. 84–90.

10. Гринькевич О. С. Удосконалення оцінки конкурентоспроможності туристичного продукту регіону / О. С. Гринькевич, М. М. Біль // Регіональна економіка, 2009. – №4(54). – С. 40-46.
11. Де краще відпочивати. URL: <http://www.tourism.government.bg/bg/index.php>.
12. Дроздов А.В. Екотуризм: визначення, принципи, ознаки, форми. Актуальні проблеми туризму / А.В.Дроздов. – Київ, 2007.– С. 122-129.
13. Економіка Європи. URL: ec.europa.eu.
14. Жук М.В. Експортний потенціал регіону: теорія, методологія, практика / М.В. Жук. – Чернівці: Рута, 2002. – 199 с.
15. Закон Болгарії «Про туризм» від 26.03.2013. URL: <http://www.tourism.government.bg/bg/kategorii/zakoni/zakon-za-turizma>
16. Закон України «Про туризм» від 15.09.1995 р. №324/95-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр>.
17. Захарченко В.І. Інноваційний менеджмент: теорія і практика в умовах трансформації економіки : навчальний посібник / В.І.Захарченко, Н.М. Корсікова, М.М. Меркулов. – Київ : Центр учбової літератури, 2012. – 448 с.
18. Зорін І.В. Енциклопедія туризму / І.В. Зорін, В.А. Квартальнов. – Харків: Фінанси і статистика, 2003. – 384 с.
19. Іванова Л.О. Оцінка маркетингових можливостей підприємств готельного господарства в окремих регіонах України / Л.О.Іванова // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. – Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2003. - С. 230-242.
20. Ілляшенко С.М. Управління інноваційним розвитком: проблеми, концепції, методи : навчальний посібник / С.М. Ілляшенко. – Суми : Управлінська книга, 2003. – 278 с.
21. Информация о туризме в Болгарии. URL: <http://rubolgaria.com/>.
22. Каковкіна О.М. Особливості розвитку міжнародного туризму у Болгарії у 1970-х на початку 1990-х років / О.М. Каковкіна // Гуманітарний журнал, 2015. – № 1–2. – С. 149–157.

23. Квартальнов В.А. Туризм: Підручник / В.А. Квартальнов. – М.: Финанси і статистика, 2002. – 320 с.
24. Кіптенко В.К. Менеджмент туризму: підручник / В.К. Кіптенко. – К.: Знання, 2010. – 502 с.
25. Ковалевский Г.В. Проблемы развития туризма в Украине: интегрированный подход / Г.В. Ковалевский, В.В. Абрамов // Туристично-краєзнавчі дослідження. – Київ : ЧП «Кармаліта», 2004. – Вип. 2. – С. 19–28.
26. Концепція туристичного районування Болгарії. URL: <http://www.tourism.government.bg/sites/tourism.government.bg/files/uploads/raionirane/koncepcia.pdf>.
27. Країни світу: Повний універсальний інформаційний довідник – М.: ОЛМА – ПРЕС, 2002, - 608 с.
28. Кулешова Г.О. Туристсько-рекреаційні ресурси світу: методичні вказівки для самостійної роботи студентів, що навчаються за спеціальністю «Економічна та соціальна географія». – Харків, 2012. – 60 с.
29. Курилова Е.В., Танчев Ж.Д. Тенденции, проблемы и перспективы развития въездного туризма в Болгарии // Управленец. – 2016. – № 3(61). – С. 72–76.
30. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг / О.О.Любіцева. – Київ : Альтапрес, 2002. – 436 с.
31. Матеш В. Болгарія запрошує на відпочинок / В. Матеш // Міжнародний туризм. – 2007. – № 4. – С. 62–70.
32. Мокляк А.В. Туристські ресурси для потреб іноземного туризму в Україні (в контексті українсько-польських туристичних зв'язків) : дис. ... канд. геогр. наук : спец. 11.00.02. Київ, 2004. 206 с.
33. Музиченко-Козловська О.В. Економічне оцінювання та регулювання туристичної привабливості території: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.02.03 / О.В. Музиченко-Козловська; Національний ун-т «Львівська політехніка». – Л., 2007. - 21с.

34. Наказ Державної туристичної адміністрації України та Державного комітету статистики України від 12.11.2003 р. -№142/394 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1128-03>.

35. Немоляева М.Э. Международный туризм: вчера, сегодня, завтра / М.Э. Немоляева, Л.Ф. Ходорков. – М.: Международные отношения, 1985. – 245 с.

36. Нешков М. Продление туристического сезона – стратегический шанс для болгарского туризма // Вісник соціально-економічних досліджень, 2018. – № 4(68). – С. 204–211.

37. Оксенюк К. І. Економічний зміст стратегічного потенціалу регіону. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/en_re/2008_5_3/zbirnuk_RE_3_41.pdf.

38. Омуш М.О. Стратегія диверсифікованого розвитку туристського комплексу в регіональній економіці: автореф. дис. на здобуття ступеня канд. екон. наук: спец. 08.10.03; 08.10.01 / М.О.Омуш // Харківська державна академія міського господарства. – Харків, 2003. – 19 с.

39. Основи на туризма. Първа част. / Рибов М., Тадарьков Д., ПарушеваТ. – София: Университетско издателство «Стопанство», 2007. – 362 с.

40. Офіційний сайт Болгарського союзу туристів. URL: <https://www.btsbg.org/index.php>.

41. Офіційний сайт Всесвітньої туристичної організації (UNWTO World Tourism Organization). URL: <http://www.world-tourism.org>.

42. Офіційний сайт Євростату. URL: <http://ec.europa.eu/eurostat/>.

43. Офіційний сайт курорту. URL: <http://sunnybeach-bg.com/>.

44. Офіційний сайт Міністерства туризму Болгарії. URL: <http://www.tourism.government.bg/en/pages/about-us>.

45. Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу регіону : монографія / за заг. ред. В.Г. Герасименко. – Одеса : ОНЕУ, 2016. – 262 с.

46. Парфіненко А.Ю., Дубова Д.А. Перспективи розвитку міжнародного туризму в Чорноморському регіоні. // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна, 2018. – Вип. 7. – С. 136–141.

47. Патійчук В., Філон О. Основні проблеми розвитку туристичного комплексу Болгарії. // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки, 2018. – № 3(376). – С. 113–121.
48. Подорожі до Болгарії. URL: <http://www.bulgariatravel.org/ru/index.php>.
49. Продукт туристичної території / В. К. Кіптенко // Географія та туризм. – 2010. – Вип. 9. – С. 119–124. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gt_2010_9_24.
50. Путешествуйте по Болгарии. URL: <http://bolgariatravel.org/>.
51. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 р. № 168-р «Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року № 168-р. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/ru/cardnpd?docid=249826501>
52. Савчук Л.Н., Сокиринская И.Г. Информационно-аналитическая система оценки инвестиционной привлекательности предприятий. // Персонал, 2000. – № 1 (55). – С. 138–141.
53. Святохо Н.В. Концептуальні основи дослідження туристичного потенціалу регіону // Економіка і управління, 2007. – №2. – С. 30-36.
54. Семенов В.Ф. Управління регіональним розвитком туризму / В.Ф. Семенов, В.Г. Герасименко, Г.П. Горбань; за ред. В.Ф. Семенова. – Одеса-Сімферополь: ВД «АРІАЛ», 2012. – 340 с.
55. Смаль І.В. Основи географії рекреації і туризму : навчальний посібник / І.В. Смаль. – Запоріжжя, 2002. – 347 с.
56. Смірнов І.Г. Логістичне оцінювання рекреаційно-туристичних об'єктів та ресурсів (в контексті логістичної моделі сталого розвитку туризму). – Житомир: М. Косенко, 2013. – С. 239-246.
57. Смолій В.А. Енциклопедичний словник-довідник з туризму / В.А.Смолій, В.К.Федорченко, В.І.Цибух. - К.: Видавничий Дім «Слово2, 2016. - 372 с.
58. Сравнительные данные Болгарии. URL: <http://www.bolgari.ru/>.
59. Стратегія сталого розвитку туризму Болгарії 2014–2030. URL : <http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=902>.

60. Стеченко Д.М. Наукові аспекти економічної діагностики природно-рекреаційного потенціалу регіону // Формування ринкових відносин в Україні. – 2010. – №1. – С. 136-139.

61. Сутність та значення екологічно-туристичних ресурсів у контексті розвитку екологічного туризму в Україні / А. А. Терехух, М. Ю. Хім'як // Вісн. Нац. ун-ту «Львів. Політехніка». – 2012. – № 727. – С. 449–454.

62. Сучасні тенденції розвитку туристичної галузі країн Причорномор'я. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія «Державне управління». 2018. – № 4. Т. 29(68). – С. 7–11.

63. Таранюк Л. М. Потенціал і розвиток підприємства: навчальний посібник / Л. М. Таранюк. – Суми: ВВП «Мрія1», 2016. – 278 с

64. Терехух А.А., Мороз О.І. Оцінювання туристичного потенціалу // Актуальні проблеми економіки. – 2016. – № 7. –С. 335-343. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2016_7_39

65. Туристичні ресурси світу : [навч. посіб.] / Ігор Смаль. – Ніжин : Видавництво Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, 2010. – 336 с.

66. Туристский терминологический словарь: Справочно-методологическое пособие / Авт.-сост. И.В. Зорин, В.А. Квартальнов. – М.: Советский спорт, 1999. – 664 с.

67. Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 «Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

68. Фіджі. Традиції гостинності: країнознавство, туризм // Турбізнес. - 2005. – № 12.

69. Характеристика туристичного продукту як специфічного об'єкту ціноутворення / Н. О. Сагалакова // Інвестиції: практика та досвід. – 2015. – № 17. – С. 27–33. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2015_17_7.

70. Ціни на відпочинок у Європі: Болгарія. URL: <http://www.evropa.org.ua/country/bulgaria/>.

71. Шабардіна, Ю. В. Рекреаційний потенціал як складова продуктивних сил регіонального економічного простору [Текст] : дис. канд. екон. наук: 08.00.05 / Ю. В. Шабардіна, Чернігівський державний технологічний університет. – Чернігів : 2011 р.

72. Шепетюк С.М. Рекреаційно-туристські ресурси як основа туристично-рекреаційних послуг / С.М. Шепетюк // Туристична освіта в Україні: проблеми і перспективи: Зб. наук. праць. – К.: Тонар, 2007. – С.22-29.

73. Школа І.М., Козменко В.М. Міжнародні економічні відносини / І.М.Школа. – Чернівці: Рута, 1996. –203 с

74. Школа І.М. Менеджмент туристичної індустрії: навчальний посібник / За ред. проф. І.М.Школи. – Чернівці: ЧТЕІКНТЕУ, 2003. – 662 с

75. World Tourism Organization. URL:<http://www.unwto.org/en>.